

Η ΤΕΧΝΗ

« Τὸ Ἔθνος πρέπει νὰ μάθει νὰ θεωρεῖ ἔθνικόν ὄχι εἶναι ἀληθές ».

ΣΟΛΩΜΟΣ

ΤΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΨΥΧΗΣ

Α'.

Σὲ κάποιαν ἐπιστολὴν τοῦ ὀρατίου μᾶς παρουσιάζει τὸ σημαντικώτατον σημάδι τοῦ ἀναμεταξὺ τους ξεχωρίζει τοὺς δύο μεγάλους κλασσικοὺς κόσμους, τὸν Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Λατινικόν, στὸν καιρὸ τῆς ἀκμῆς των ὁ Ἑλληνας εἶνε ἀπλούστατος, ὅπως λέμε σήμερα, ἰδανιστής ὁ Λατίνος εἶνε πραγματιστής. Ὁ Ἑλληνας εἶνε ἰδεολόγος, μὲ ἀρχοκρασίαν καὶ μὲ ἀτασσία παιδιοῦ, ὁ Ρωμαῖος, συμπεροντολόγος ἀσάλευτος. « Ἡ Ἑλλάς, λέει ὁ Ὀράτιος, ἄλλοτε πόθον εἶδειγεν φλογερὸν γιὰ τοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνας, ἄλλοτε ἀγαποῦσε τοὺς τεχνίτες τοῦ μαρμαροῦ ἢ τοῦ ἑλέφαντος ἢ τοῦ χαλκοῦ, ἄλλοτε κάρφωνε τὰ μάτια καὶ τὸ νοῦ σὲ μίαν εἰκόνα, ἄλλοτε χαίρουσαν μὲ τὰκούσματα τῶν ἀληθῶν, μὲ τῶν τραγῶδων τὰ θεάματα... Ἐνθ' ὁ Ρωμαῖος πολίτης ἀνοίγοντας τὰ μάτια ἀπὸ τὴν χαρηνγῆ, κοίταξε πῶς ἀσφαλτέστερα νὰ δανείσῃ τὰ χρήματά του, ἢ δασκάλευε τοὺς νεωτέρους του πῶς νὰ κάμουν γιὰ ν' αὐξήσουν τὴν περιουσίαν τους, καὶ τί νὰ κάνουν γιὰ νὰ ζοῦν ὅσο μπορούσαν οἰκονομικώτερα. »

Τὴν ἰδέαν αὐτὴν τοῦ Ὀρατίου νομίζει κανεὶς πῶς βάλθηκε νὰ ξαναπαραστήσῃ μέσα στὸ πολυσέλιδον « Ὀνειρο τοῦ Γιαννίρη », μὲ τὰ βαθεῖα χρώματα τῆς νεώτερης τέχνης, ἀρματωμένον, ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Λατινοῦ ποιητῆ ὡς τώρα, μὲ τὴν σοφίαν τῶσων αἰῶνων, « τὸ γιατροῦδάκι », ἐν ἀπὸ τὰ πλέον παραστατικὰ πρόσωπα τοῦ ρομάντσου, ποῦ μίαν φορὰ μόνον παρουσιάζεται, καὶ λίγα μιλεῖ ἄλλὰ τὰ λόγια του ἀστράφτουν καθὼς οἱ στίχοι τῶν ἀρχαίων τραγικῶν χορῶν. Σ' ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα κεφάλαια τοῦ μυθιστορήματος, στὸ πιὸ ὠραῖον ἴσως, ὅπου βρισκῶται ριαιασμένη τὴν πιὸ σοβαρὰ φιλοσοφίαν (ἢ κουβένταν τοῦ γιατροῦ μὲ τὸ Γιαννίρη στὸ βαπόρι) μὲ τὴν πιὸ παθητικὴν σκηνὴν (ὁ γυρισμὸς τοῦ Γιαννίρη στὴν πρώτην του πατριδαν),

εἶσι συγκρολαιώνει ὁ γιατρός, ἀντίπαλος τῆς ἐπιστήμης, πρὸς τὸν Ἑλληνα τὸ Γιαννίρη, τὴ γνώμη του : « ... Ἐσεῖς οἱ Ἕλληνες, γιατί δὲν ἀλλάξατε καὶ εἶστε πάντα οἱ ἴδιοι, χαμπάρι δὲν ἔχετε τί θὰ εἶπῃ καὶ τί εἶναι ζωὴ μόνον τὶς ιδέες κληνηᾶτε .. Πραχτικὰ κεφάλια δὲν εἶστε... Γιὰ ιδέες μας τώρα ἔμας τοὺς Λατίνους... Φιλοτιμία, φιλοδοξία δὲν ξέρουμε, μήτε τὴ λέξη, μήτε τὸ πρᾶγμα... Ἐκεῖνο ποῦ ζητοῦμε τὸ περιτριγυρίζουμε καὶ τὸ χαϊρόμαστε, σὺν ἀπογοητήσουμε... Ἐμεῖς θέλομε πιώτερηζωὴ ἔσεισιώτερη δόξα! »

Ἄλλ' ὅχι στὸ κομμάτι μονάχ' αὐτό, καὶ ὅχι μὲ τὸ στόμα μόνον τοῦ γιατροῦ τὸ οὐσιαστικώτατον αὐτὸ γνώρισμα τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς, ξεδιπλώνεται ἀπὸ τὴν πρώτην ὡς τὴν ὑστερὴν σελίδα τοῦ φαινομενικῶν μετροδεδμένου καὶ περισσολόγου, καὶ κοπιαστικοῦ, ἀλλὰ, κατὰ βάθος, γενναῖα καὶ τεχνικῶν πλεγμένου ἔργου καὶ τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν, μία καὶ ἀμετάβλητην, ἀνάμεσα στὰ σωριάσματα καὶ στὰλλάγματα τῶν καιρῶν, συμβολίζει μεγαλόπρεπα ὁ Γιαννίρης. Τὸνειρο τοῦ Γιαννίρη. Τὸ ξομολογίε' ἐκεῖνος εὐθύς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὸ πρῶτον τὸ κεφάλαιο. « Πάντα τοῦ ἄρεζε νὰ τὸ δηγᾶται. » Ἴδου τὸ τέλος του : « ... Ἄξια μου φάνηκε πῶς σὲ κείνη τὴν σφάρα τὴν ὠραία περπατοῦσα ἐγὼ, μόνος. Κοίταξα καὶ μακριὰ μακριὰ εἶδα ζημερώματα γλυκοχάραι. Ἐβλεπα ἕνα ὄφως ποῦ θεότρελλη χαρὰ μὲ συνεπῆρε καὶ ποῦ ἀγνωστη λύπη τὴν καρδίαν μου ράγιζε. Μέσα στὸ ὄφως τῆς ἀβγῆς μίαν κόρη μὲ μαύρα μαλλιά γυμνά, ποῦ τῆς σκέπαζαν ὅλη τὴν ῥάχη, σιγὰ σιγὰ βᾶδιζε κ' ἔσκυβε τὸ κεφάλι λὲς κ' ἔγερνε λουλοῦδι νὰ σε καλημερίσῃ. Γύρισε, μὲ κοίταξε — τί ματιά ποῦ ἦταν ἐκείνη! — καὶ προχώρησεν Ἡ σφάρα πῆγαινε ἴσια μ' ἕνα νησί, στὸ νησί τῆλειωνε, καὶ γιὰ μίαν γίνονταν ἄφαντη. Στὸ νησί ἦταν ἕνα μνήμα, κάτασπρο. Ἡ κόρη μπῆκε μέσα ἴσυχῃ. Καὶ κάθησα τότες ἐγὼ ἀπάνον στὸ μνήμα καὶ πιά δὲ μιλοῦσα. » Καὶ τοῦ ὄνειρου ποῦ συμβολικῶν ζωγραφίζεται ἡ ἀρχὴ τοῦ βιβλίου, μέσα στὸ νοῦ τοῦ Γιαννίρη, ξεφανερωμα καὶ ζετιλνυμα εἶνε, μέσα στὴ ζωὴ τοῦ Γιαννίρη πλέον, ὁλόκληρον τὸ μυθιστόρημα. Ὅσοι θέλουν νὰ τὸ καταλάβουν κι ὅσοι τὰχά-

(*) Ψυχῆς « Τὸνειρο τοῦ Γιαννίρη », Ἀθήνα, Βιβλιοπωλεῖο τῆς Ἑστίας. 1897.

πησαν, καθώς του πρέπει, το πολύκροτο «Ταξίδι» του κ. Ψυχάρη, δε μπορούν παρά με θυμασμό να θυμούνται δυό του κεφάλαια: τὸν Ποιητή και τὴν Ἀγάπη» τὸ πρῶτο στοῦ ποιητῆ τὸ ἔργον ἕνας ὕμνος· τὸ δεύτερο... πρώτη φορά στὴ φιλολογία μας ὅ,τι Ἔρωτα λέμε και ὅ,τι ὡς τούτες—και ὡς τὴν ἄκρια—μὲ κάθε λογῆς προσωπότητες, ἀμάθειες, παιδαγωγίες και πεζότητες ἐρμηνεύουμεν, ἤρε τον ἄξιο τραγουδιστή του. Τῶν δύο αὐτῶν ἰδεῶν, ἐκεῖ πρωταπαρμένων, «Τὸνεῖρο τοῦ Γιαννίρη» εἶνε τὸ πλούσιο ξεφύτρωμα και τὸ μεγάλωμα σὲ δέντρο ποῦ ξαπλώνει δυσκολομέτρητα πυκνόφυλλα κλαδιά και ποῦ ἀντηχεῖ ἀπὸ τὰ κελαδῆματα χιλίων πουλιῶν.

Δόξα και Ἀγάπη! «Σὰν τί νὰ εἶνε τὸ μυστήριο ἀφτό, τὸ κρυφὸ συγγενολογί ποῦ ἐνώνει και σφιχτοδένει τὴν ἀγάπη και τὴ δόξα;» Κάπου στοχάζεται ὁ Γιαννίρης. Ὁ κ. Ψυχάρης τὸ μυστικὸν αὐτὸ σφιχτοδέμα μᾶς ζωγραφίζει. Δὲν ταράζεται· μήτε ἀπὸ τὸν ὄγκο τῶν μεγάλων και γενικῶν ἰδεῶν, μήτε ἀπὸ τὸ θέρσιμα ποῦ ἔχουν κάμει τόσο και τόσο μέσα στους κάμπους αὐτούς· δὲν τρέμει τὴν ξέρα τῆς κοινοτοπίας. Ὁ Γιαννίρης «δὲ σκοτίζονται και δὲν ψιλογοῦσε... γύρευε τάντικεῖμενα τὰ μεγάλα, τίς γενικὲς ἰδέες, και δὲν πῆγαινε νὰ ξεσκαλίξῃ στίς γωνιῶνες γιὰ νὰ ἰδῆ μᾶς και βρεθῆ τίποτε ποῦ δὲν τὸ ξεσκουπίσε κανένας ἄλλος· καινούργια τοῦ φαίνονται ὅλα, γιατί και ὁ ἴδιος ἦταν ἀπὸ πάνω ὅσα μὲ κάτω καινούργιος.» Ἀλλὰ γνωρίζει ὅμως ὁ Γιαννίρης «τὰ κοινὰ καινῶς διεξέρχονται», καθώς λέει ὁ ἀρχαῖος. «Ἐδῖνε ὁ Γιαννίρης και τοῦ Γιαννίρη ὁ νοῦς ἕνα νόημα νεοφερμένο στῆς φύσης τὴν ὁμορφιά, στους κάμπους και στὰ βουνά, στοῦ ἡλίου τὰ βασιλέματα και στῆ χαραματιά τῆς ἀβγῆς, στὴν ποίηση και στὴ τέχνη». Ὁ κ. Ψυχάρης εἶνε μαθητῆς τοῦ Γιαννίρη του.

Ἀλλὰ ποῖος εἶνε αὐτὸς ὁ Γιαννίρης; Δὲν εἶνε μόνο τὸ σύμβολο τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς, εἶνε και τῆς μεγαλοφυΐας ὁ τύπος. Ἀχόρταστος γιὰ δόξα. Κ' ὕστερ' ἀκένωτος ἀπὸ ἀγάπη. Πρωτότυπος και πολύτροπος. Ρωμιὸς καθαροαίματος· ρούφηξε τὸ φράγκικο πολιτισμὸ τὸν ἕκαμι δικό του· ἀποκαταστάθηκε σὸ Παρίσι. Τὰ ἤθελεν ὅλα τέλεια και ἀπόλυτα. Καὶ θαυματουργήσεν. Φάνηκε σὰ μιὰ revanche τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος σὸ Λατινικὸ πνεῦμα. Τους θάμπωσε και τους γονάτισεν ὅλους τους πλανήτες και ὅλους τους ἥρωες γύρω του τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν, τῆς πολιτικῆς, τῆς τέχνης, τῆς ποιήσεως, τοῦ ἀληθινοῦ, τοῦ ἀγα-

θοῦ, και τοῦ ὠραίου. Ἦρθεν ὅπως ὁ Μάγος ἀπὸ τὰ ψηλά βουνά ἀνάμεσα στους Μικροπολίτες, (γιὰ ὄσους θυμούνται τὸ ἀλληγορικὸ διηγηματάκι τοῦ κ. Ψυχάρη μέσα στὴν περσικὴν φιλολογικὴν «Ἐστία») Πρωτότυπος, και πολύτροπος. Ἦ πολυτροπία του θυμίζει τοῦ Ὀδυσσεῦς τὴν πολυτροπία. Τὸ Κεφ. Θ' Δόξα, ἐκεῖ ποῦ ὁ Γιαννίρης ὕστερ' ἀπὸ χρόνια και χρόνια γυρίζει σὸ πατρικὸ του σπίτι και παρουσιάζεται σὸ γέρο Σταμάτη, τὸν περιβολάρη τοῦ πατέρα του, ἀγνώριστος, και τὸν δέχεται και ὁ σκύλος ξεπλωμένος, γερωντάκος ὁ δύστυχος και ἄρτός», κι ἀγαλλιασμένος μετ' ὁ γέρο κλαίει γιὰ πρώτη φορά ὁ Γιαννίρης, και ξαναγίνεται ἀνθρώπος ξεχωρῶντας τὸν ἀποθεωτικὸν Ὀλυμπο τῆς δόξας του, ἡ σκηνὴ αὐτὴ μοῦ θυμίζει τὴν συγκινητικὴ ἀπλότητα μερικῶν στίγων τῆς Ὀδυσσεας. Καὶ εἶνε κι ὁ Γιαννίρης ἕνας πνευματικὸς Λαερτιάδης· πολύτροπος και πολύψυχος. Κάτι μαζὶ ἀπὸ τοῦ Κάλαιλ τὸν ἦρωα προσήτη και τὸν ἦρωα ποιητῆ και τὸν ἦρωα στρατηγὸ και τὸν ἦρωα συγγραφέα. Ἀλλὰ περισσότερο ἀπ' ὅλα εἶνε ὁ Ρωμιὸς ὅπως θὰ γίνῃ κατόπι και ὅχι ὅπως εἶναι τώρα, πρόσωπο ἐθνικὸ ποῦ σοῦ εἰδειχνε ἀπὸ τότες ὅλη τὴ μελλούμενη ρωμιόσυνη.»

Σὲ δὲ μέρη ξεχωρίσεν ὁ κ. Ψυχάρης τὸ ἔργο του. Τὸ πρῶτο μέρος ὁ Γιαννίρης. Μποροῦσεν ἀξιόλογα νὰ τὸ ἐπιγράψῃ: Ὁ Νοῦς. Τὸ δεύτερο μέρος: Ἡ Μορριάνη. Μποροῦσεν ἀξιόλογα νὰ τὸ ἐπιγράψῃ: Ἡ Καρδιά. Τὸ πρῶτο μέρος, ἡ θριαμβευτικὴ τραγωδία τοῦ ἀνεδάσματος τοῦ Γιαννίρη ὡς τὸν ἔβδομον οὐρανὸ τῆς δόξας. Τὸ δεύτερο μέρος, τὸ τραγικὸν εἰδύλλιο τοῦ κατεβάσματος τοῦ Γιαννίρη, τοῦ παντοτεινοῦ κατεβάσματος ὡς τὰ ἄδύτα τῶν ἀδύτων τῆς Ἀγάπης. Χωρὶς νὰ θελω νὰ λιγοστέψω τὴν ποίηση και τὴ δύναμη τοῦ δευτέρου μέρους νομίζω πῶς τὸ πρῶτο μέρος ξεχωρίζει ἀπὸ τὸ δεύτερο μιὰν ἀναλυτικὴν δύναμη πρώτης τάξεως μιὰ τέχνη πρωτότυπη, κάτι πολὺ ἀσυνήθιστο γιὰ τὴ λογοτεχνία μας. Θυμαζώ πιὸ πολὺ τὸν τρόπο ποῦ μᾶς παρασταίνει πῶς ὁ νοῦς τοῦ Γιαννίρη ἀγάλια ἀγάλια ἀπλώθηκε σ' ὅλα τὰ εἶδη τοῦ στοχασμοῦ και τῆς ἐνέργειας και τὰ πόσιες και γέννησε μετ' ὅλα ἀριστουργήματα και ἀμαύρωσε κάθε φῆμη και σμίχρνε κάθε μυαλὸ τριγύρω του στὴ μητρόπολη τοῦ πνεύματος. Τὸ θαυμάζω αὐτὸ πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ σῦσσιμο τοῦ διανοητικοῦ ἐκείνου ἡλίου μέσα στὸν ὠκεανὸ τοῦ αἰσθηματος, σ' ἕνα κάποιον ὄγκον ὄνομα μαχητικὸ νησί, ὅσο γλυκὰ κ' εἶ-

γενεῖα χρώματα και ἀν διασκορπίζει τὸ σῦσσιμο· τίποτε γιὰ μὲνα συγκινητικώτερον ἀπὸ τὸ μεσορᾶνημα τοῦ διανοητικοῦ ἡλίου· ὅ,τι θαυμάζω, ἐκεῖνο και ἀγαπῶ. Καί, κατὰ μέρος τὴν οὐσία, ὁ κ. Ψυχάρης σὸ πρῶτο μέρος μοῦ φαίνεται πιότερον ἐξουσιαστῆς τῆς τέχνης του· ὡς και ἀπ' αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ κόσμου του σὸ πρῶτο μέρος, βρίσκει συχνότερ' ἀφορμὴ ὁ μυθιστοριογράφος νὰ ξετυλίγῃ και νὰ χρησιμοποιοῦ τὰ μεγάλα του χαρίσματα.

Κάθε τοῦ Γιαννίρη ἐπιγεῖρισι, και μιὰ κατὰκτις· κάθε του ἔργο και μιὰν ἀποκάλυψι· ὅλα τὰ ἐπιγεῖριζεται και ὅλα τὰ πλάθει νέα και ὑπερτέλεια· τὸ ποίημα, τὸ ρομάντσο, τὸ θέατρο, τὸ σάτυρα, τὴν κριτικὴν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ἐπιστήμην, τὴν τέχνην, τὴν πολιτείαν, τὴν θρησκείαν, τὴ σκέψιν και τὴ δράσιν. Εἶνε ὁ θρίαμβος τοῦ καθολικοῦ νοῦ. Θυμάται κανεὶς τὴν ἐξοχὴν περιγραφήν τοῦ Σοπερχάουερ, ὅταν ὁ γερμανὸς φιλόσοφος μιλεῖ γιὰ τὸν κόσμον ποῦ ξαναῖξεν ἐξᾶρα μέσα στὰνθρώπινο κρανίον. Καὶ μόνον ὁ τρόπος μετ' ὅποιον ὁ κ. Ψυχάρης μᾶς παρουσιάζει σὰ σὲ μικρογράφημα τὴν εἰκόνα κάθε νέου μεγάλου ἔργου τοῦ ἥρωά του, εἶνε τῆς «Φλόγας», εἶτε τῆς «Ἀγάπης κ' Ἐπιστήμης», εἶτε τοῦ «Κρίνου» τῆς ἀμμοουδιᾶς, εἶτε τοῦ «Θυμοῦ», εἶτε τῆς «Τέχνης μας και τοῦ πόθου μας», εἶτε τῆς «Χαρᾶς», εἶτε τοῦ «Δαχτυλιδίου», εἶτε τοῦ «Βουνοῦ», θὰ ἔφτανε γιὰ νὰ λαμπρύνῃ «Τὸνεῖρο τοῦ Γιαννίρη» μετ' ὅν ἀκτινωτὸ στέφανον τῆς δημιουργίας. Ὁ Γιαννίρης ἀφοῦ ἄλλαξε τὴν ὄψιν τῆς Τέχνης κ' ἐστρεψεν ἄλλου τὸ δρόμον τῆς Ἰδέας μετ' ὅλα τὰ ἐργα του τὰ φιλολογικὰ κ' ἐπιστημονικὰ, βάλθηκε νὰλλάξῃ και τὴν ὄψιν τῆς ζωῆς, θέλησε νὰ δράσῃ ἀλλοιώτικα και στίς ψυχῆς. Δίνει τὸ σύνθημα νέου κοινωνικοῦ βαρτισμάτος, γίνεται τῆς λαϊκῆς συνειδήσεως κυβερνήτης, δημιουργεῖ πρὸς τὰ πλήθη σὰ Δημοσθένει, κατασκευάζει πολιτεία καινούρια, βρίσκει δική του θρησκείαν. Δέχεται στὴ σειρά, τὰ λιβανίσματα και τὰνάθεματά, τὰ χᾶδια και τὰ σαϊτέμματα, και μπροστὰ και πίσω του, ὅλου τοῦ κόσμου τῶν γραμμάτων και τῶν ἐπιστημῶν, γλωσσῶν και νήσων ἀγνώστια σὸ φέγγος και στάναστημά του, ὅλων τῶν Χέλδων, και τῶν Πάλμηδων και τῶν Λιβάνηδων και τῶν Πρίντηδων και τῶν Ραδούκηδων, ποιητῶν, δραματογράφων, δημοσιογράφων, κριτικῶν, κληρητῶν, δικηγόρων, ἐπιστημόνων, καλλιτεχνῶν. Δέχεται τοὺς πόθους, τίς ἀγάπες, τίς ζήλιες, τὰ καμώματα και τίς υποκρισίες και τίς ἴντριγκες τῶν ὠραιότερων και

τῶν ἐπιστημώτερον γυναικῶν, σὰν τὴ Λιάνα και σὰν τὴ Βέρσα. «Ὅλοι αὐτοί, ἀρσενικοὶ και θηλυκοὶ, συγγάζουν σὸ σαλόνι τῆς Βέρσας· σὸ Κεφάλαιο ΣΤ «Κρινάκια και Ἀμμοουδιᾶ» περνοῦν ὅλοι τους (σελ. 124—129) ἀπὸ μπροστὰ μας, καθώς μᾶς τοὺς δείχνει και μᾶς τοὺς συσταίνει ὁ κ. Ψυχάρης, μετ' ὅλην φραστικὴν κ' ἐπιγραμματικὴν, μετ' ὅλην ἀξιοθαύμασταν. Καὶ τέλος τὸν παντρεύτηκεν ἡ Βέρσα. «Ὁ νοῦς τῆς ἦταν ὁλος φλόγα, ὡς και τὰ λόγια τῆς ἀστραφταν, ἄμα ποῦ μιλοῦσε γιὰ ποίηση και γιὰ δόξα.» Ἀλλ' ὁ Γιαννίρης ἐξαφνα βρέθηκε ἀπ' ὅλα καταγορτασμένος. «Μιὰ λύπη ποῦ ὄνομα δὲν ἔχει, ποῦ ἀπὸ ποῦ ἔρχεται δὲν ξέρει, ποῦ τὴ μάννα τῆς γυρῆσει και δὲν τὴ βραίκεις, μιὰ λύπη ἀπαρηγόρητη και μυστικὴν στάλαξε λίγο λίγο στοῦ Γιαννίρη τὰ σπλάχνα και μετ' ὅλην τῆς σταλαματιά ἡ καρδιά του ράγιζε. Τὸν ἐπαιρνε μιὰ λαχτᾶρα ποῦ ὁ ἴδιος δὲν μπόρει νὰ καταλάβῃ. «Ὅλα, ὅλα τὰ κατόρθωκε και τίποτε δὲν τοῦ ἄρξε. «Ὅλα τὰ ποθῶμε και τὰ καταφρονοῦσε ὅλα.» Καὶ μιὰ νυχτιάν (ἐδῶ εἰμαστε σὸ Κεφάλαιο Η—Δόξα λέγεται κι αὐτό,—και φτάνουμε στίς πλέον πρωτότυπες, στίς πλέον φιλοσοφικῆς, στίς πλέον γοητευτικῆς σελίδες τοῦ δράματος) και μιὰ νυχτιάν, ἐκεῖ ποῦ μόνος βιάδιεν ὁ δοξοχόρταστος ψυχοπλάστης, εἶδε τὸν ἴσκιον τοῦ γιγαντιμένου, και εἶδε τὸ φεγγάρι ποῦ τότε χαιρετοῦσε, και ἄκουσε τοῦ φεγγαριοῦ τὸ κρυφομίλημα, και πῆγε σὸ σπίτι του, και εἶδε κατὰματα τὴ Βέρσα, και «τοῦ φάνηκε σὰν ξένη, εἶτανε σιμὰ σιμὰ του και ὅμως νόμισε πῶς τὴν ἔβλεπε μίλια και μίλια μακριά, σὰν κόσμον μακρινὸ, σὰν ἀπόμακρον ψυχῆ...» Τέτοιες σελίδες δὲν συνοψίζονται, ἀργοδιαβάζονται μόνο. Κ' ὕστερ' ἀπὸ λίγες μέρες ἐκεῖ ποῦ τότε περίμενε τὸ ἄνθος τῆς φιλολογίας και τῆς πολιτικῆς σὸ τιμητικὸ μνημόσιο ποῦ τοῦ εἶχαν ἐτοιμάσει, ὁ Γιαννίρης ἔφυγεν, ἔγινεν ἄφαντος.

Ἔφυγε κ' ἤρε καταφυγῆ σὸ Νησί. Ἦστερ' ἀπὸ τὴν Φράγκικην ἐποποιίαν τῆς Δόξας τὸ ἐλληνικὸν εἰδύλλιο τῆς Ἀγάπης. Ἦστερ' ἀπὸ τὰ σαλόνια τῆς ἀργοντιᾶς και τῆς καλλιτεχνίας οἱ κάμποι και τὰ βουνά και οἱ θάλασσες και ὁ καθαρώτατος ἀέρας μετ' ὅλην «ἐξανθὴν Ἀρμονίαν» τοῦ Εὐριπίδου. Κ' ἔδω ὁ κ. Ψυχάρης, ἀφρονήτας τὴ σμίλην και τὸ μικροσκοπιὸν και τὴν ἀπαλὸν κοντύλι και γίνεταῖ παραιοερίστας, ἐμπνευσμένος ἀπὸ τῆς ἐλληνικῆς φύσεως τὴ γλυκύκα. Ἀλλὰ και σὸ Νησί βρίσκει τὸν κόσμον τὸ παραλλήλο μετ' ὅν παρισινὸ. Βρίσκει κ' ἐκεῖ τὸ

Ραλίθα και τον Τάπη και το Χούμο και το Βόλγο και τη Σαθέρενα και τη θειά την Πιπίτσα βρίσκει τον Άσημη, τη Χρυσούλα, τη Φταλούλα, τη Μόρφω. Ύστερ' από τους άγνωστους και τους νόθους του intellectualisme τα πλέον χαριτωμένα δείγματα της bourgeoisie της κακώτερης, της στενόμυαλης, της σχολαστικής, της πεζής, της μπακάλικης, της αυθάδικης. Οι Μικροπολίτες' έμποροι, τραπεζίτες, λιμοκοντόροι, επιστήμονες, έφημεριδογράφοι, στιχοπλόκοι, άεργοι, ξέρω κ' έγώ τί' κι ανάμεσα σ' αυτούς λίγοι Ταπεινοί, φτωχοί και καλοί άνθρωποι του λαού, δουλευτάδες. Και μέσα σέ δλους, τὸ θαύμα τῆς ύμορφιάς και τῆς καλοσύνης, ἡ Μυρριάννα «λέε κ' ἕνα λουλούδι: ἔσκυβε νὰ σέ καλημερίσῃ!» Ἡ Μυρριάννα σχεδὸν ἀμίλητη, μὲ περισσὴ μοσχοβολία και μὲ φῶς ὀλοκάθαρο και μὲ μυστήριον ὀλόθαθο, ποῦ σοῦ θυμίζει πῶς μιλεῖ στὴν Ποιητικὴ του ὁ Ἐγγελοσ γιὰ κάποιεσ ἡρώιδεσ του Σαίξπηρ τόσο συμπαξιμένες ὡσ παρθενικέσ, τόσο ἀφορασιστικέσ, ὡσ λιγὸλογεσ. Ἀγαπήθηκα θρησκευτικὰ και θεοτόρελλα ἐκείνοσ κ' ἐκείνη. Ζοῦνε ἀνάμεσα στοῦ κόσμου τὸ γλωσσοφάγωμα και τὴν πεζότητα, σὰ δύο κόσμοι λατεῖεσ και ποιήσεωσ, και πεθαίνουν ὁ ἕνασ ὕστερ' ἀπὸ τὸν ἄλλο, ὕστερ' ἀπὸ ἕξ ἡμερῶν παραδεισίον ἀγκάλιασμα, σὸ διακάρι: ἐνὸσ βουνοῦ, ἐνῶ γύρω τουσ τ' ὠραῖο νησι βουλιάζει κ' ἐξαρχνίζεται ἀπὸ τρομερὸ σεισμὸ. «Σεισμὸσ κι ἀθανασία» ἐπιγράφεται τὸ τελευταῖο κεφάλαιο. Και μοῦ θυμίζει ὁ θάνατόσ τουσ τὸν «Κατακλυσμὸ» του Ἀλφρεῖδου Βινὺ και τὸ «Τελευταῖο ζεῦγοσ» του Ἀριστομένη Προβελεγγίου.

B'.

Δείγματα σχεδὸν ἀπ' ὄλουσ τουσ τρόπουσ ποῦ κατέχ' ἡ Τέχνη γιὰ νὰ στοχάζεται, γιὰ νὰ βλέπει, γιὰ νὰ ἐκφράζεται, τουσ ἀπαντῶ σὸ ἔργον αὐτὸ του κ. Ψυχάρη. Ὁ λογοπλέχτης τοῦ «Ὀνειροῦ του Γιαννίρη» κοιτάζει γύρω του μὲ γιαλιὰ πότε ἰδανιστὴ, πότε πραγματιστὴ, πότε νατουραλιστὴ, πότε πανθειστὴ, πότε συμβολιστὴ, πότε σκτυριστὴ, πότε περιγελαστὴ, πότε μυστικιστὴ, πότε ψυχολόγου, πότε γλωσσολόγου, πότε αὐτοβιογράφου, πότε πεσσιμιστὴσ, πότε ὀπτιμιστὴσ, πότε λυρικὸσ ποιητὴσ, πότε κ' ἐγὼ δὲν ξέρω τί. Κάθε λογῆσ χαρακτηῖρεσ και κάθε λογῆσ ζωγραφικέσ περνοῦν μπροστὰ μεσ και λυώνουσ σὰν ἄρροι και σβύνουσ σὰ ρυσαλίδεσ, μόλισ πρὸσ αὐτέσ ἀπλώνουμὲ τὰ χέρια: κάποιεσ ἄλλεσ μορφέσ πάλι μᾶσ ἐντυπώνουνται σὰν κερρωμένες μαρμαρίνεσ ἀπάνου σὲ στυλοβάτεσ. Και

βλέπει ἐκεῖ μὲσ' ἀγκάλιασμένουσ τουσ ἀπαλώτερουσ λυρισμοῦσ τῶν αἰθεριότερων ὄνειρων μὲ ξέσκεπα κι ἀδιάντροπα χοντρολογήματα τῆσ ἀγορᾶσ. Κι ὄλα τὰ πρόσωπα ποῦ περιτριγυρίζουσ τουσ δύο πρωταγωνιστάδεσ του δράματοσ, τὸ Γιαννίρη και τὴ Μυρριάννα, φανερώνουσ μὴ κάποια πραγματικώτερε ζωῆ, εἶνε πιὸ ἄτομα και πιὸ ἄνθρωποι ἀπὸ τουσ δύο ἐκείνουσ ποῦ εἶνε περισσότερο τύποι και σύμβολα. Και δὲν εἶνε παράξενο τοῦτο: γιὰ πάντα οἱ Παραμάνεσ εἶνε κενότερα σ' ἐμᾶσ ἀπὸ τίεσ Ἰουλιέσ, και οἱ Τρίγκουλοι ἀπὸ τουσ Πρόσπερουσ. Και ἰδεολογικὸ μ' ἕνα λόγο μπορεῖ νὰ βαρπίση κανεῖσ τὸ ρομάντσο του κ. Ψυχάρη, «τὸ μυθιστόρημα τῆσ ἑλληνικῆσ ψυχῆσ», ὄχι μόνον γιὰτὶ ἐνασρκώνουσ γενικέσ ἰδέεσ ὁ ἡρώεσ του, ἀλλ' ἀκόμα και γιὰτὶ συγγότατα και πυκνότατ' ἀπαντιοῦνται μέσα ἐκεῖ κι ἀλληλοσπρώχουνται ἰδέεσ ὄλων τῶν φύσεωσ κι ὄλων τῶν τάξεωσ. Κάθε λογῆσ αἰσθηματὰ, νοήματα, προβλήματα ποῦ ἀναταράσσουσ τὴ νεώτερε ψυχῆ, σχετιζόμενα πότε μὲ τὸν Ἑλληνισμό, πότε μὲ τὸ Λατινισμό, πότε μὲ τὴ ζωῆ, πότε μὲ τὴν τέχνη, πότε μὲ τὸν ἄνθρωπο, πότε μὲ τὴ γλώσσα, πότε μὲ τὴ φύση, πότε μὲ τὴν ἐπιστήμη, πότε μὲ τὴν ποιητικὴ, πότε μὲ τὰ γράμματα, πότε μὲ τὴν πολιτικὴ, πότε μὲ τὴ Γαλλία, πότε μὲ τὴ γυναῖκα, πότε μὲ τὸ ἴδιο ὑποκείμενο του συγγραφέωσ, πότε μὲ τὰ αἰσθητότερα του ἐξωτερικοῦ κόσμου, πότε μὲ τὰ ὑποκειμενικώτερα, και τὰ μυστικώτερα του νοῦ και τῆσ καρδιᾶσ, καθρεφτίζουνται μέσα στοῦ Γιαννίρη τόνειρο, τῶρα μὲ φιλοσοφικὴ γαλήνη, τῶρα μὲ πάθοσ ποιητικὸ. Ρυθμοὶ δυσκολοσμιθῆσαστοι, ἤχοι δυσκολοταξίαστοι: κάποια μουσικὴ, ἄν ὄχι μὲ φῶλτσο, ἀλλὰ μὲ ντισσονάντεσ περυσέσ, πολυόργανη, γερμανότροπη, ποῦ χτυπάει κακὰ σταυτίεσ τῶν ἐρωμένων τῆσ Ἰταλικῆσ καντάδασ. Τὸ ἀκατάστατον αὐτὸ και τὸ ἀλῆδετο και τὸ ἀκόλαστο τῶν ἰδεῶν και τῶν μορφῶν κάνει τὸ ἔργο του κ. Ψυχάρη δυσκολοχώνετο κ' ἐνοητικὸ σὲ τουσ ἐξουσ κλασικὴν ἀντίληψη τῆσ τέχνησ και τὸ μυθιστόρημα δὲν τὸ θέλουσ παρὰ σύμμετρο και κανονικὸ, χωρὶσ περριττὰ φορτώματα, και δὲν τὸ ξεχωρίζουσ ἀπὸ τὸ καλοκαμωμένο ζῶον μὲ τὸ ὅποῖον καλὰ δὲ θυμοῦμα: ἂν ὁ Πλάτων ἢ ὁ Ἀριστοτέλεισ διδάσκη πῶσ πρέπει νὰ μοιάζῃ ἕνα ἔργο τέχνησ ἢ μὴ σὲ περίοδωσ λόγου. Ἰπάρχει μὴ αἰσθητικὴ ἀρχῆ, ὀρθῆ και ἀληθινὴ, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ τεχνίτησ, εἶτε ζωγράφοσ εἶτε μυθιστοριογράφοσ εἶτε ἄλλο τι, γιὰ νὰ μεταφέρῃ τὴ ζωῆ σὸ ἔργο του, δὲν τὴν παίρνει στὰ στραβά κι ἀδιά-

λεγητ' ξεκαθαρίζει προσεκτικὰ τὰ στοιχεῖα τῆσ, ἀλλὰ σμικραίνει, ἀλλὰ φουσκώνει, ἀλλὰ δὲ θέλει νὰ ξέρῃ, ἀλλὰ θεωρεῖ σημαντικώτατα, σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία του και μὲ τὴν ἰδέα του' εἶσαι σὰ νὰ εἰπούμε κακωτίζει ὁ τεχνίτησ ἀπὸ προτήτερα ἕνα σχέδιο τῆσ ζωῆσ και σύμφωνα μὲ αὐτὸ χτίζει τὸ σπιτάκι ἢ τὸ παλάτι του. Ἡ θεωρία αὐτὴ ὡσ κι ἂν εἶνε ἀληθινὴ, ὡσ κι ἂν στάθηκε γόνιμη σὲ ὠραία ἔργα — κυρίωσ τῆσ νεολατικῆσ τέχνησ—δὲ μπορεῖ στὴν ἐφαρμογῆ, ὅπωσ πάντα κάθε θεωρία, νὰ κριθῆ ἀπολύτωσ: γιὰτὶ ὑπάρχουσ συγγραφείσ και τεχνίτεσ—πρὸ πάντων στὰ γερμανικὰ φύλα—ποῦ ἐπλάσαν ἀριστουργήματα μὲ τὸν ἀντίθετο κανόνα του νὰ τανακάνουσ και νὰ ταραδιάζουσ ὄλα τῆσ ζωῆσ' φτάνει νὰ φέρω γιὰ παράδειγμα τὸ Σαίξπηρ και ὄλο τὸ ἀγγλικὸ δράμα τῆσ ἐποχῆσ τῆσ Ἐλισάβετ, κ' ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μεσ τὰ μυθιστορήματα του μεγάλου Τολστόι. Τὰ ἔργα—μᾶσ λένε κάποιο κριτικὸ—ποῦ δὲ χάνοντα: σὲ ξεδιαλέγματα, ποῦ τὰ βάζουσ ὄλα μέσα, ἀσύμμετρ', ἀκανόνιστα, πλησιάζουσ περισσότερο στὴ ζωῆ γι' αὐτὸ σμηίζονται τῶρα οἱ Γάλλοι μυθιστοριογράφοι, οἱ ἀδερφοὶ Ροσνὺ: αὐτὸ τὸ τέτοῖον ἀνακάτωμα, — ποῦ ἄλλο: εὐλόγα μπορεῖ νὰ τὸ θεωροῦν ἐλάττωμα,—διακρίνει και «Τόνειρο του Γιαννίρη» μόνον ὅτι μὴ κάποια συμμετρία και ἁρμονία ποῦ φαίνεται πῶσ του λείπει: στὸ σύνθεμα, ἀνακληρόνεται μὲ τῆσ ἰδέασ τὴν ἐνόητη. Ἀνάλογα και ἡ γλώσσα του κ. Ψυχάρη, πλούσια παρδάλῃ κ' ἐλεύθερη σὸ λεξικὸ τῆσ, παρουσιάζει στὸ τυπικὸ τῆσ μὴν ἀυστηρότατην ἁρμονία, μοναδικὸ παράδειγμα.

Δὲν τὴν ἐπλάσε βέβαια ὁ κ. Ψυχάρησ τὴ γλώσσα ποῦ μεταχειρίζεται, ὡσ κι' ἂν τὴν ὀνομάζουσ ψυγαρικὴ — πρὸσ δόξα του πάντοτε — ἐκείνο: ποῦ συγγίζουσ τὸ ὕφος—ποῦ πάντα πρέπει νὰ εἶνε κάτι ξεχωριστὸ και ἰδιαιτέρο του συγγραφέωσ—μὲ τὴν καθαυτὸ γλώσσα, πλασμένη, αἰῶνεσ τῶρα και καιροῦσ, ἀλλὰ πρώτη φορὰ γραμμένη ἀπὸ ποιητὴν ἐπιστήμονα μὲ τέτοια λογικὴ ἀκολοθία: ὡσ κι ἂν τὴν ὀνομάζουσ ψυγαρικὴ ἐκείνο: ποῦ παίρνουσ γιὰ ἰδιότροπα κι αὐθαίρετα καμώματα, γιὰ σιέρτσο ἀδικαιολόγητα ἀρχαῖομῶσ και νεολογισμοῦσ και ὄλουσ τουσ γλωσσικοῦσ σχηματισμοῦσ ποῦ λογίζουνται ἀναρχικέσ δικαιοῦτεμα τῶν συγγραφέων ἀπὸ μὴεσ ἀρχῆσ. Κάποια τελευταία διάβασα πῶσ ἡ γλώσσα του κ. Ψυχάρη εἶνε κατασκευασμένη ἀπὸ τὰ πλέον ἀκατανόητα λόγια τῶν «βαρκαρῆδων του Πηλίου»: ὁ κ. Ψυχάρησ τάνουσεν ἐκεῖ μὴ μέρκ, τὰ σημείωσ προσεκτικὰ σὸ κερνέτο του,

και νὰ πῶσ γράφηκα, ἀδερφέ, τὰ «Ἱστορικὰ και γλωσσολογικὰ ζητήματα», τὸ «Ταξίδι», τὰ «Νησιώτικα γράμματα», ἡ «Ζούλια», «Τόνειρο του Γιαννίρη»! Ὅχι: πλέον ἡ ρητορικὴ, ἀλλ' ἡ στατιστικὴ μπορεῖ νὰ μᾶσ δεῖξῃ πῶσ του κ. Ψυχάρη τὸ λεξικὸ εἶνε ἀπὸ τὰ πλουσιώτερα και τὰ ποικιλώτερα τῆσ νεοελληνικῆσ λογοτεχνίασ. Δόξα λοιπὸν και χαρὰ στοῦσ βαρκαρῆδεσ του Πηλίου, στὸν περιούσιο λαὸ ποῦ μᾶσ ἀξίωσε νὰ ἰδοῦμε τέτοιο θαῦμα! Ἐδῶ κ' ἐκατὸ χρόνια ἀπάνου κάτω οἱ δάσκαλοι, μὲ περιφρόνησιν ἀνάλογη, τὴ γλώσσα ποῦ εἶχε μεταφράσει ὁ ποιητὴσ Βηλαρᾶσ τὸν «Κρίτωνα» του Πλάτωνοσ τὴν ἐκράζαν γλώσσα «τῶν μπακάλῆδων τῆσ Ζαγορᾶσ». Σ' αὐτὸ ἀπάνου ὁ κ. Ροῖδησ παρατηρεῖ κάπο μεσα στὰ «Εἰδωλά» του πῶσ και ἡ γλώσσα του Βίκου, του Βεκιρρία, του Ροσμίνη, του Μουρατόρη, του Φιλαγγέρη και του Λεοπάρδη δὲν εἶνε παρὰ ἡ γλώσσα «τῶν μπακάλῆδων τῆσ Φλωρεντίασ». Ὅπωσ ἡ γλώσσα του Δημοσθένη δὲν θὰ ἦταν παρὰ ἡ γλώσσα ποῦ μιλοῦσαν οἱ μακαβῆδεσ τῆσ ἐποχῆσ του. Μακαβῆδεσ και βασιλιάδεσ, μαρνήσιοι και βαρκαρῆδεσ, φιλοσοφοὶ και μπακάλῆδεσ ἐξίσου σνεῖσφέρουσ στὸν πλουτισμὸ και στὴν πρόοδο τῆσ γλώσσασ, κι ὁ λογοτέχνησ μὲ τὰ λιθάρια ποῦ κουβαλοῦν ὄλο τουσ γιὰ κείον θὰ ὕψωση τὸ χτίσμα του. Μάλιστα στὴν περίστασιν αὐτὴν ὡσ μᾶλλον ἀσυνείδητα, μᾶλλον ἐλεύθερα, μᾶλλον ἀγράμματα μιλεῖσ τὴ γλώσσα σου, τόσο καλλιτέρεσ κουβαλητὴσ εἶσαι. Τὸ γνωρίζεν αὐτὸ ὁ ποιητὴσ Malherbe, ἕνασ ἀπὸ τουσ πλάστεσ τῆσ γαλλικῆσ γλώσσασ: ὅταν κανένας τύχαινε νὰ του ζητήση τὴ γνώμη του ἀπάνου σὲ καμμιὰ λέξη γαλλικὴ, τὸν ἔστελνε πάντα, τὸν παρέπεμπε στοῦσ βασταζέουσ (aux crocheteurs du port au foin), γιὰτὶ ἐκείνοι, ἔλεγεν, ἦταν οἱ δάσκαλοὶ του στὴ γλώσσα.»

Ἡ ἀλήθεια εἶνε πῶσ ὁ ποιητὴσ του «Ὀνειροῦ του Γιαννίρη» ὡσ κι ἂν κατέχῃ τὴ γλώσσα ποῦ γράφει, περισσότερο κατέχεται ἀπ' αὐτὴ. Εἶνε μεθυμένος πάντ' ἀπὸ τὴ χαρὰ του ποῦ ξέθαψ' ἕνα τέτοιο θησαυρὸ. Μᾶσ μιλεῖ μεσα στὸ ἔργο του γιὰ τὸ κοριτσάκι: «ποῦ κάθεται και ποῦ λείε ἕνα παραμῦθι: και ποῦ περιγράφει ἕνα ὠραῖο παλάτι, και μὲ μὴ λέξη θὰ σοῦ δῶση νὰ καταλάβῃ πῶσ ἦταν ὠραῖο τὸ παλάτι:—“Ὅλα λείε, ὄλα τὰ εἶχε!». Ὁ κ. Ψυχάρησ εἶνε ἂν τὸ κοριτσάκι: ὄλα, ὄλα τὰ ἔχει τὸ παλάτι του: εἶπει:τα ἐμεῖσ οἱ ἄλλοι, ὡσ κι ἂν κατέχομε τὸ αἰσθημα τῆσ ζωντανῆσ μεσ γλώσσασ, δὲ μποροῦμε γὰ κρῦψομε κάποια προσπάθεια, κάποιο

κόπο που βάζουμε όσο να την πάρουμε από τα στόματα των άπλουστών, όσο να την ξεκαθαρίσουμε από τις σκορίες του λογικατισμού που βασιλεύει γύρω μας παντού, όσο να την απομονώσουμε και να την απάλυνουμε. Για τον κ. Φυχάρη που ζή μακρὰ μας, σ' ένα ξένο milieu, ή γλώσσ' αυτή έχει τη χάρη του καινούριου και του άμεταχειρίστου, κι όλα της τα λόγια την αυτή γυαλάδα του νεόκοπου νομισματος χύνουν. Και γι' αυτό θέλει να τα χαρή όσο πιότερο μπορεί, να έκφραση τις ιδέες του με όσο πιο πολλά μπορεί από τα λόγια της Γλωσσική άδηραγία. Δέ μου φτάνουν οι στήλες της «Τέχνης» για να κάμω μιά μικρή ανάλυση του λεξιμίου του, δείχνοντας όλα τα είδη των λέξεων που μεταχειρίζεται, από τις πλέον παραξένες, και κάποτε άτυχες, ως τις ποιητικώτερες και πλαστικώτερες. Μόνο για το ύφος που είναι γραμμένο «Γόνηρο του Γιαννίρη» μου υπολείπεται να σημειώσω μερικά: το καθορίζει ο ίδιος συγγραφέας, όταν λέει για ένα ρομάντσο του Γιαννίρη πως ήταν «για το λαό γραμμένο, που να μπορεί κι ο πιο πρόστυχος να το διαβάσει κι ως τόσο να νοιώθει κι ο πιο προκομμένος την ποίηση, την κρυμμένη τη σοφία, τη βαθεία σπλαχνικιά δακρυλούστη σοφία που έχει μέσα: άπότηρο το ύφος κι άπαλό».

Υφος παραμυθιού που διηγείται μιά γρηχά στα παιδιά της, με λυρισμούς και με απλότητες, με επανλήψεις και με σακίσματα τέτοια σε κάθε σελίδα, σαν «άπεραντες μελωδίες»: Ο Γιαννίρης συλλογισμένος, πάντα συλλογισμένος! Η Βέρα, μυτερή ή θελήσή της σαν το βελόνι! Η Μυρριάννα: λές κ' ένα λουλούδι: έσυνθε να σε κλημερίση! Στο πρώτο μέρος ή διήγηση ψυχρότερη, αναλυτική και ψιλολογήτρα, όσο προχωρεί, στο δεύτερο μέρος, τόσο γίνεται παθητικώτερη, συνθετικώτερη. Για τη Μυρριάννα δέ μιλεί κυρίως ειπείν ο συγγραφέας: «Όλο με χαιδευτικά έπιφωνήματα την παρουσιάζει: δέν τη ζωγραφίζει, την τραγουδεί: το μυριστόρημ' άρχίζει: σαν κουβέντα και τελειώνει: σαν ύμνος. Με δίκαιη υπερφάνεια ο ποιητής του λέει στην άφιέρωσι του προς την «παναίωνια ψυχή της Ρωμιοσύνης»: «τό πιο μαύρο μαργαριτάρι: της άγάπης, που μόνος έγω σ' όλη την Ελλάδα σου το βρήκα. Έκαμα ποίημα για σένα και θά ζήση. . . Τίποτα, τίποτα δέν είμαι: δίγως Έσένα, κι ό:τι άρέση στο ποίημά μου, Έσένα το χρωστώ.»

Κωστής ΠΑΛΑΜΑΣ

EXCELSIOR!

Κρού κρούσταλλο νερό τ' ήλιοφουριμένα
Χείλια θά όγώνη. Έδγενικιά άνθρωπότι
Θά τους φιλέη πλούσιο φαγοπότι.
Κορμιά άπ' την πλίκια χάρη άλαφρομένα,
Άγάματα θεών ζωντανένα
Θάγναντέψουν 'ς τή Νήμπο εκεί την πρώτη
Της λεφτεριάς άστραφτερή λαμπρότη
Τά στήθια θά χαρουν τ' άπονεμένα.
Και άνφορουν οι βλάμπεδες λεδόντες
Στ' άτέλειωτο φαράγγι όλο χαλίκι
Μονόκοινη με γέλια και κουδούντες.
Μά έχουν ποδάρια και καρδιές τοξείκι:
Μά τους θεωρείει ή έλπίδα του θανάτου
Με τ' άγιασμένα δαφνοστέφανά του.

(1896)

M.

Σ Ο Δ Ο Μ Α
(ΠΑΡΑΜΥΘΙ)

Ταξείδευε μιά φορά με δυνατόν, κατάπρυμον καιρό ένα πλεούμενο. Γιουμάτα είχε, καλοκαιρινά και πρωτοδευτέρα άπλωμένα τ' άπνιά του. Με φουσκωμένα μάγουλα σαν φουστήρι γύφου και μ' άγκομαχτό, θάλεγγε, κουρασμένου δράκοντα φουσούσε ο Άπόσκιος άνεμος και σφύριζε με χιλίες δυό φλογέρες άνάμεσα 'ς τ' άξάρτι. Κ' έσχίζε τ' άγριεμένα κύματα χωρίς να τ' άντιμάχεται και να τ' λιγνάη, στρωτή, σπαθιάτη ή πλώρη, και πίσω τ' όρθοστημένο τιμόνι: έκλωθε τουλούπες τ' άρμυρό νερό, που έσθωναν κι αυτές σε λίγο, άφίνοντας τ' άφρομάλλα τους άπλωμένα για να δείχνουν του καραβιού τον σύνταχο και περριαννεμένον δρόμο. Κι' άν από τ' άψηλότερα μέρη των καταρτιών ως το 'σωτρόπι τριόρθοβουσε όλάκερο το καράβι άπ' του άνέμου το θυμωμένο φτεροχτύπημα, όμως και 'ς την πρώτη ματιά φαίνονταν νερό, καλοχτισμένο και καλόδετο σακφίδι, άξιο με τ' άστοιχία του άνέμου και του πελάγου να καταπαίστη και να τ' άνίκηση. Και τώρα άρόθητο κι' άτάραχο μέσα 'ς τής ζάλης τ' σαλαγγή, που τ' άγκάλιαζε και φροβέρες του μολογούσε, άρμένιζε αυτό με τ' όρθάνοιχτα κ' ίσοζυγιασμένα του πανιά, παρόμοια σαν του γλάρου τ' άδιάπλατα φτερούγια, όταν άφίνη να τον σέρνη ο άνεμος 'ς τή φορά του. Και γύρω του, θαρρούσες άμετρα θαλασσοπούλια, έτρέχαν τα κύματα τρελά, θέλοντας να τ' ξεπεράσουν.

Όμως βαρείαι ήταν φορτωμένο το πλεούμενο, άπ' ό,τι έδειχνε το βύθισμά του. Η θύρες όλες των άμπαριών του σφαιλιστές. Κι' άπάνου 'ς το κατάστρωμα, μαζί με τ' άνεργα τ' άναυτικά, σκονιά και σιδερικά και ζύλα, χωρίς καμιά φροντίδα έδω κ' έκει σκορπισμένα, ήταν ριγμέν' άταχτα κι' άλλα πολλά σακκιά γιομάτα ή μισαδειανά, όρθια ή πλαγιασμένα. Κι' άνάμεσα 'ς αυτά όλα τ' άψυχα οι ναύτες ξαπλωμένοι πρόμυτα ή άνακέφαλα, ντυμένοι φορέματα παράξένα, με κάθε χρώμα που θάμπανε βαμμένα, άλλοι με τής σκούφιας 'ς τ' άφύδια καθιστές, άλλοι ξεσκεπαι: όλοτετα, άλλοι με γυμνά τ' άπόδια ή με τ' άπειο καλοχτιστά καλίγια ποδεμένοι, όμως άφρόντιστοι: όλοι, κι' ο Καπετάνιος πρώτος, που περήφανος και καταφρονητής ήταν 'ς το θρονί του κ' έκείθε άφρόντιστος άγνάντευσ, κι' όλοι τραγουδούσαν με βραχνές φωνές άκόλαχωρα τ' ά ιστορίες άδιάντροπες και ξηλωμένα κι' άμολόγητα παραμυθία.

Το κύμα, πειό άγριο και δυνατό, έγλειφε τής κουραστής τ' ά χείλη με τους άφρούς του. Κι' ό άνεμος από μιά στιγμή 'ς άλλη θύμωνε και βογγούσε μανισμένος. Και του καραβιού γοργότερος γίνονταν και σαν φτερωτός ο δρόμος. Κι' ό νους, άλόγιστος κι' άλύγιστος, των ταξειδιώτων έρευγε πέρα, άρμένιζε μακρὰ, σε κάποια χώρα του πόθου και τής χαράς, 'ς άκίμωτο τάχα και πολυαγάπητο λιμάνι, 'ς του έρωτα και του κρασιού τ' όλόνηχο ξεφάντωμα, έκει κι' άλλοι, όπου διασπασμένοι πρόσμενε ναύρη δροσιά, περιπετούσε. Κι' άξάφνα μιά μέρα, ενώ λαμπρός ο ήλιος άκολουθούσε τ' άπόψηλο κι' άπόγειο του ταξειδι, τ' άνέγνοιαστο για ό,τι γίνετ' έδώ κάτω, κι' άπ' τ' άβουνά τριγύρω τ' άπερήφανα, κι' άπ' του πελάγου το σύνορο το μακρινό κι' άτέλειωτο κανένα συννεγάρι δέν φαίνονταν να λερώνη τ' ουρανού τον άπλωμένο γαλάζιο κάμπο, άγριος σίφουνας προβάλλει 'ς το πέλαγο χωρίς να νοιώση κανένας από πού, μικρός και μανισμένος δράκοντας, φριχτός 'ς το πάλαμα και τής μάχης την όρμή, βγαίνει 'ς το διάπλατο κ' ύγρον άλών: να κυνηγή και να πολεμήσει, έπιβούλος πολεμιστής που καταλεί και τον μικρόψυχο όχητρό και τον άντρειωμένον κι' είναι το βήμα και το πέραςμα του σαν άπό μύρια μελανά κοπάδια τραχιών και προβάτων, που ξαφνισμένα τρέχουν, κ' είναι τ' άγριεμέν' άχνάρια του πυκνός άστεϊρευτος καπνός, τής νύχτας άποπαίδι, που αυτός άφίνει πίσω του, καθώς τυφλός διαβαίνει. Και πέφτει 'ς το κα-

ράβι άπάνου λυσασμένος: τ' άγυπαί: από πύρη κι' από πλώρη, τ' άκεντρίζει 'ς τ' ά πλευρά, κ' άνάερο τ' άφτερόνει: και βαθεία τ' άρίγνει: πάλι και τ' άνιζεί: και τ' άνεμίσει, και τ' άφιλεί και τ' άναπαίσει. Χαρείς μόνο και μοναχά για να χαρή και να γελάσει. Έμπρός 'ς την όρμή του τ' άδαιμονική τρέμει: όλόσωμο τ' άσακφίδι, σπαράζοντας 'ς τ' ά σιδερένια νύχια, που του κρατούν σφιχτά κι' άλυτα όλα τ' άμεια. Άπελαπισμένο γέρνει: έδω κ' έκει να γλυτώσει, κ' άφίνει, 'ς τον άγώνα του, π' άνα κομμάτι πανί, π' άνα κατάρτι, π' άνα άλλο κανένα στολίδι: τής άρματωσιάς του. Ό,τι μένει άπάνου 'ς το κατάστρωμα από τ' άφορτίο έτ' άπό τ' άνοικοκυρείο του καραβιού, χυμάει το κύμα, που παιγνιδιάρικο πρώτα και τρελό δέν ήθελε ως έκει τολμηρά και βλάσφημα να πηδήσει, και σαν λιμασμένο τώρα χύνεται: κι' άρπάζει: ό,τι εύρη και τ' άκαταίνει. Σ' την άρχή, με τ' άπώτο βρούχισμα του άγριεμένου δρόκαπα, πηδούν και τρέχουν οι ναύτες σαν μεθυσμένοι. κ' ή φωνές τους κ' οι άλαλαχοί, και του Καπετάνιου ή προσταγές κι' άντίθετες βλαστήμιες, που σμίγουν κ' άδερφώνουν με τ' άχιλόστομα σαλλίσματα κι' άντικαλητά του άνέμου, πειό τρανή ταραχή φέρνουν μέσα 'ς την άλλη άντάρα, ως π' άπελιτισμένοι όλοι, άφωνοι κι' από τής τρομάρας τ' ά βρόγια δεμένοι σύψυχα και χειρόποδα όλοι, άφίνουν πειά να τους σφίρνη τ' ά σίφουνα ή άφραστη όργή 'ς τον τυφλωμένο δρόμο της κι' όπου θελήσει.

Όρες πολλές δέν είχαν περάσει, κι' αυτός, ο άργισμένος και καταράτος κουρσάκος, χάθηκε άξάφνα όπως είχ' έρθη. Κι' οι ναυτικοί με τ' άπώτο τους πληγωμένο, γυμνό, με τ' άμορφο άλλη φορά ξάρτισμά του, τώρα σαν άπ' άμετρα γεράκια και κοράκια σπαραγμένο, κ' οι ίδιοι σαν μ' ένα σιδερένιο πελατικό δαρμένο κατακέφαλα, σαν άμυαλο, σε χαζοί, όμως και με τ' άχαρά 'ς τ' ά στήθια τους βαθεία για τ' ά γλυτωμό τους και με τής όργής τ' άβουδ' άμάνια να τους σφίγγη τ' ά λαρούγγι, άνάστρεψαν τότε πλώρη κατά τ' ά στεριά, που δειξιά τους άρχιζε να ξαννοίγη μεσ' από τ' ά ξεθυμασμένο άνεμοβρόχι: τ' ά σταχτερή θωριά της. Μιά μακρουλή κι' όλόρθη ψηλού βουνού άκρη, σε χέρι: θεόρατο, άπλώνονταν εμπρός τους και με τ' ά κύμα πολεμώνας, έλεγες, βοήθεια ζητούσε κ' έτρεπε να δώσει. Κι' άφου ξυλάρμενοι, με βλαμμένο τ' άπώτο τους και με τιμόνι ξεκλειδωμένο κι' άνυπάκουο, μισοπνιγμένοι: μα και γελαστοί πειά οι ναυτικοί άξιώθησαν τ' άκρωτήρι να παραλλάξουν

και με την ψυχή 'ς τὰ δόντια νὰ βρεθοῦν ἀπὸ κάτω 'ς τὴν ἀπάνεμη και φιλόξενη βοήθεια τοῦ βράχου, και ν' ἀπλώσουν τὴν ἀγριεμένη ματιά τους ὡς τὰ εἰρηνικά βῆθη τοῦ γαλάζιου κόρφου, ὁ Καπετάνιος τότε με ξάστερη κ' εὐθυμη φωνῆ βροντολογεῖ 'ς τὰ παληκάκια του :

— Παιδιά ! Μακριὰ και ξεχωρ' ἀπὸ τὴ συντροφιὰ μας ἢ λῦπες κ' ἢ μαυρες ἐγνοιες ! Εὐορισμένους νῆαυι ὁ χάρος, τώρα ποῦ τὸν γελάσαμε κ' αὐτὴ τὴ φορὰ. 'Σ τῆς φλέβες μας βράζει ἀκόμα, γιὰ καλὴ μας τύχη, τῆς ζωῆς ἢ φλόγα. "Εχουμε στήθια και γέρια δυνατὰ νὰ πολεμήσουμε. Και τὸ παλιόζυλό μας ἀκόμα δὲ θέλει ἄπιστα νὰ μᾶς προδώσει και τὸ φορτίο μας εἶναι γερό κ' ἀκέραιο ἀκόμα. Ἐμπρός και ὁ, τι βρέξει ἄς κατεβάσει !

Κάνουν καρδιά τὰ παληκάκια 'ς τὸ ἄκουσμα τῆς φωνῆς τοῦ Καπετάνιου, ποῦ ἔδωξε σὺν βουκέντρως κέντησμα τὴν ἀποκάρωσι ἀπὸ τὴν ψυχὴ τους. Και τὴν ὥρα, ἐνῶ ἀμπαθουν με τὰ κουπιά τὸ σακατεμένο ζύλο κατὰ τ' ἀρογοιάλι, θαρρετικὰ μιλοῦν, και γιὰ τὸ ταξεῖδι τους, ποῦ θὰ ξαναρχίσουν πάλι, ὁμορφα ὄνειρα 'ς τὸ νοῦ τους πλάθουν. Με δύναμι κινῶν ἐμπρός τὸ βαρὺ κ' ἄβουλο κουφάρι, και ρίχνουν κάποτε τὰ μάτια γύρω κ' ὡς πέρα, θέλοντας αὐτὸ τὸν τόπο, ποῦ ἀντίκρουσαν, νὰ γνωρίσουν. Ποτέ, 'ς τὰ τόσα τους πολὺπλανα ταξεῖδια, δὲν εἶχε φέρῃ τὴ τύχη νὰ περάσουν ἀπ' αὐτὰ τὰ μέρη. Κι' ὅσο κυτᾶζουν με προσοχή, κ' ὅσο με τὸ χέρι 'ς τὰ φρούδια ἀντιβαλμένο, θεωροῦν ὅλα τοῦ κάμπου, ποῦ ὡς πέρα ξεχνύεται κυματιστός, τὰ πλήσια ἢ τὰ πεῖδι μακροσμένα κάλλη, κ' ὅσο ἀγκυατεύουν συνορεμένα 'ς αὐτὴ τὴν πανώρια ζωγραφιά, ὀλοτρόγυρα, νὰ ψηλώσουν τὸ ἔνα 'ς τὸ ἄλλο πίσω, τὰ περήφανα γερανιά βουνὰ σὺν γιγάντοι γονατιστοί, πεσμένοι ὁ ἕνας 'ς τὰ πόδια τοῦ ἄλλου, κ' ὅσο με τὰ μάτια τους ὁ ναυτικοὶ κλέβουν και 'ς τὴ ψυχὴ τους βαθεῖα, μυστικὰ σταλάζουν τὴν ἀγόρευση εὐτυχία, ποῦ ζωντανὴ προβάλλει ἐμπρός τους, τόσο μεθοῦν και μαγεμένοι ἀπομένουν κ' ἄλαλοι. "Ω, πῶς, οἱ ἄστατοι αὐτοὶ κ' ἀγᾶλθνοι, θὰ πιθυμοῦσαν ἔδω 'ς τὸν μυριοχάριτο και πανώριον τόπο αἰώνια νὰ λιμενίσουν, κ' αὐτοὺ ν' ἀφήσουν τὴν ὑστερὴν πνοὴ τους !

Αὐτὸ εἶναι τ' ὄνειρο κ' ὁ στεναγμός τους αὐτὴ τὴν ὥρα, τὸν ταξιδιωτῶν. Και μ' ἀγριο ζῆλο και μ' ἀλλάγητο μεθῦσι μάχονται ὅσο πεῖδι γρήγορα τὸ σκαφίδι τους 'ς τὴν ξηρὰ νὰ φέρουν. Ἡμερωμένη πειρὴ ἢ θάλασσα τοὺς δέχεται και τοὺς προεδάει, και τὰ βουνὰ τριγύρω κωμμά

πνοήν, ἀνάλαφρη ἢ δυναμωμένη, δὲν τοὺς στέλνουν. "Ομως κανέν' ἀνθρώπινο σημάδι, χαμηλὰ 'ς τὸν κάμπο κ' ἀπάνου βαθεῖα ὅσο φτάνει ἢ ματιά τους, δὲν ξεχωρίζουν. Καλύβι εἶτ' ἄλλο σπιτικό πουθενὰ δὲ φαίνεται. Ἀνθρώπου φάντασμα κανένα δὲν ξεπροβάλλει. Κι' ὅσο σιμῶνουν 'ς τὰ πεῖδι βαθεῖα τοῦ κόρφου, σὲ χιλίους πλέκονται λογισμούς, γιὰτι ἀπὸ πολλὰ πράματα, ποῦ τὸ κύμα τοὺς εἶχε ἀρπάξει, ἔχουν ἀνάγκη.

Ἄξαφρα με χαρὰ γροικοῦν ἦχος πυκνοὺς ἀπὸ κουδούνια, και 'ς τ' ἀρογοιάλι βλέπουν κοπάδι ὀλάκερο τραγιῶν νὰ προβαίνει ἀπὸ τὸ λόγγο, κ' ἕνας γεροβοσκὸς ἀσπρογένης μ' ἕνα μικρὸ βοσκόπουλο νὰ τὰ συντροφεῖουν, ἐμπρός αὐτὸ κ' ἐκεῖνος ἀκολουθώντας ἀργὰ, καμαρωτὰ τὰ ζωντανὰ του. Κ' ἐνῶ ἀνυπόμονα σκορποῦσαν τὰ τραγιά ἔδω κ' ἐκεῖ, τρέχοντας νὰ δροσίσουν τὸ ξερὸ λαρύγγι τους 'ς τῆς θάλασσης τὴν ποθητὴ ἀρμύρα, κ' ὄσυχα μπηκάν 'ς τὴ γαρυμῆ, σὰ στρατιώτες, κ' ἔπιαν με τὸ λαίμω τετωμένον και με τὰ μπροστινὰ πόδια 'ς τὸ κύμα, ἔτρεξαν κ' οἱ βοσκοὶ 'ς τ' ἀρογοιάλι πρόθυμοι, γιὰ νὰ ἴδουν τὸ παράξενο πλεούμενο και νὰ καλωσορίσουν, φιλόξενοι χωριῆτες, τοὺς ναῦτες του γιὰ τ' ἄξαφρο κ' ἀδοκητο φτάσιμό τους ἐκεῖ πέρα 'ς τὰ δικὰ τους ἐρημικά χωμάτια, ποῦ δὲν ἦταν μαθημένα συχὰ ἀπὸ τέτοια ἄξαφρ' ἀπάντηματα. Σὲ λίγο, ἐνῶ τὸ καρὰβι ἦταν ἔτοιμο πειρὴ νὰ ρίξει ἀγκυρα, πρόβαλε ἄλλος χωριάτης ἀπὸ πέρα, 'ς τὸ φρούδι τοῦ λόγγου, κ' ἔβλεπε ὀρθὸς με τὸ ἔνα χέρι 'ς τὴ μέση ἀκουμπημένο και με τ' ἄλλο κρατῶντας τὸ τσεκούρι. Κι' ἄλλος σὲ λίγο φάνηκε ἀπὸ ἐν' ἀμπελι, ἀνάμεσα 'ς τὰ πυκνόφυλλα κλήματα, μ' ἕνα καλὰθι 'ς τὸν ὦμο, και μὴ γυναικὰ δὲν ἀργησε πάλι νὰ δεῖξει τ' ἀνάστημα και τὴ θωριά της ἀπὸ ἐν' ἀξάνοιχτο χωράρι, ὅπου ἐκεῖ μέσα και μᾶζευε και κάτι κοκκολογοῦσε.

— Αἰ ! γεροπατέρα, πάρε σκοινί !

"Εκραξὲ ἀγριο ἕνας ἀπὸ τοὺς ναῦτες, ὀρθὸς και περήφανος στεκόμενος 'ς τὴν πρύμη, με τὸ παλαμπόρι 'ς τὸ γυμνωμένο και μελαψὸ χέρι του, ἔτοιμος νὰ τὸ ρίξει, ἐνῶ ἄλλος ἀπὸ τὴν πλώρη ἔχυνε, ἔχυνε 'ς τὴ θάλασσα χωρὶς νὰ παύη τῆς ἀγκυρας τὴν ἄλυσσιδα.

"Ἐτρεξε γοργὰ τὸ βοσκόπουλο κ' ὁ γέρος ἀπὸ κοντὰ του, ὄχι και πρόθυμος πολὺ, νὰ πιάσουν τὸ σκοινί, ποῦ ἦταν 'ς τὸν ἄμμοριγμένο, γοντρὸ σὺν τὴ δεντρογαλιά, και σέρνοντας τῆδεσαν, καλὰ κακὰ, μ' ἕναν ἀδέξιο τσοπάνικον κόμπο σὲ μὴ βουρλιά, ποῦ μοναχὴ

και μισόξερη ἦταν φυτωμένη ψηλά, 'ς τὸν ἄμμο μέσα. Κ' ἐνῶ οἱ ναυτικοὶ εἶχαν φέρῃ πειρὴ τὴν πρύμη τοῦ καρὰβιου σιμὰ πολὺ 'ς τὸ χαμηλὸ ἀρογοιάλι, κ' ἕνας ἕνας, κ' ὁ ἴδιος ὁ Καπετάνιος μαζί, πηδοῦσαν 'ς τὴ στεριά, ἤμεροι και γελαστοί, κ' εὐτυχισμένοι ποῦ πατοῦσαν πάλι ζωντανὸ τὸ χῶμα, ξεθάρρεσαν τότε κ' οἱ χωριάτες, ἔδωξε κάθε ὑποπτον λογιισμό κ' ἢ χωριάτισσα κ' ὄλοι συνάχτηκαν περιέργοι μὰ και καλόθωροι και καλόκαρδοι, γάσκοντας με μάτια και μὲ στόματα ἐμπρός 'ς τὴν πρύμη και θεωρώντας σὺν ἀποκαρινὸ παράξενο θᾶμα τοὺς μελανοὺς κ' ἀρμυρισμένους ναυτικούς και τ' ἀλλόκοτο σκαφίδι τους, τὸ κυματοδαρμένο.

Ἀκόμα και τὸ σχῆμα τοῦ πλεούμενου ἦταν πρωτόφαντο κ' ἀνέλπιστο 'ς τὰ μάτια τῶν ἀπλῶν χωριάτων. Πρῶτη φορὰ ἦταν, ἀπ' ὅσα καρὰβια περνοῦσαν ἀνοιχτὰ ἢ γειτονικά 'ς τὸ δικὸ τους ἀρογοιάλι, ἢ σπάνια, 'ς τὸ μῆνα και 'ς τὸ χρόνον, ἔφερνε τῶν καιρῶν ἢ τύχη νὰ πιάσει κανέν' ἀπ' αὐτὰ λιμάνια και 'ς τὴ στεριά τους, τώρα μοναχὰ ἔβλεπαν τέτοιο παράξενο καρὰβι, παράξενο 'ς τὸ ρυθμὸ του και 'ς τὴ στολή του. Ἦταν σὺν ἕνα δίπλωρο καρὰβι, κ' οἱ χωριάτες ἀποροῦσαν γι' αὐτὸ τ' ἀλλόκοτο γινώριμά του ἔλεγαν με τὸ νοῦ τους, πῶς τάχα εἶσι θάτρεχε ὄχι μοναχὰ με τοῦ ἀνέμου ἀκόλουθα τὴν ὀργῆ και τὴ γνώμη, ἀλλὰ κ' ἐγθρικά και ἀντίπλωρα 'ς τὸν ἀγριο βοριά και 'ς τὸ μανισμένο κύμα. Σὺν ἕνα μεγάλο τρεχαντήρι, ἀπὸ κείνα τὰ γοργοτάξιδια, ποῦ σιγίουν σπερωτὰ και δὲν ἀγγίζου, θαρρεῖς, τὴ θάλασσα 'ς τὸ πέρασμά τους. Στενὸ, μακρὺ, με τὴν πρύμη και τὴν πλώρη ψηλά, περήφανα κ' ἀνάφρουδα σηκωμένες. Και τὰ πλευρὰ του χαμηλωμένα κ' εὐκόλα 'ς τὸ κύμα νὰ τὰ διασκελισθ. Κι' ὀλόκληρο τὸ κουφάρι τοῦ καρὰβιου, μέσα κ' ὄξω, με μύριες ὀλοώντανες ζωγραφιές ἱστορημένο. Φανταχτερὰ ἀκροστόλια, γυναικὲς ξεγυμνωτες, ἀφρόσκαρες γοργόνες, με στήθια και μηριά προβαλμένα τολημρὰ, χεροπιαστοί ἔρωτες μεθυσμένοι και πόθοι ἄσμενοι, κ' ἀγκαλιασμένα και σφιγτόδετα φειδία πουλιά, κ' ἄλλα χιλια δὺδ ζῶα και θερὰ παράξενα, κ' ὅλα νὰ στένουν ἄλυτον και μανισμένο χορὸ, ποῦ με τέληνη ἀπάνταστη και μαγικὴ ζωγραφισμένος, ἄπλωνε ἀμέτρητες στροφές και πλεξίδες ὡς τὰ καρὰβι ἀπάνου και τὰ πανιά, κ' ἔδενε τὸ καρὰβι σὲ μιάς ἀκόλαστης ζωῆς τὴν ἀταίριαστην εἰκόνα και τὴ θωριά, σκαρταριστὴ ἐμπρός 'ς τὰ μάτια τῶν χωριάτων ζετυλιγμένη,

Κι' αὐτοὶ, οἱ ἄμαθοι κ' οἱ ἄκομοι χωριᾶτες, βλέποντας τοῦ καρὰβιου τὸν πλοῦτον τὸν περῆσσὸ κ' ἀντικρίζοντας τὸν ὄμορπον τὸν ἀροχοντικά ντυμένον Καπετάνιο και τοὺς ναῦτες με τὰ γελᾶκα τὰ χρυσοκέντητα και τῆς σκούφιας τῆς ὀλομέταξες, με τὰ στολιάματα και τ' ἄρματα, ποῦ κσιεπαζαν τὰ γιομάτα και στέρεα κορμιά τους, πιστεψαν 'ς τὸ τέλος, οἱ χωριάτες οἱ καλόγνωμοι, πῶς και τὸ φορτίο τοῦ καρὰβιου και πολυἀκριβο κ' ἀτίμητο θᾶ ἦταν, και ποῦ αὐτοὶ ἄξιον δὲ λόγιαζαν τὸν ἑαυτὸ τους νὰ τ' ἀπολάβουν.

Φιλόξενοι και καταδεχτικοί, κατὰ τὰ συνήθεια τους και τὴν ἐξωτική ζωὴ τους, οἱ χωριάτες πρῶτ' ἀπόβλεψαν με κάθε τρόπο νὰ καλοδεχτοῦν τοὺς ταξιδιωτῶν και νὰ τοὺς βοηθήσουν 'ς ὅ, τι εἶχαν ἀνάγκη. Κι' ἄλλοι ἔτρεξαν πρόθυμα νὰ φέρουν τῆς στάνης τὰ δῶρα τὰ γαλατερά, κ' ἄλλοι τὰ ξανθὰ σταφύλια και τὰ σῦκα τὰ μελίγλωρα κ' ὅσα ἄλλα δῶρα χύνει με τὴν ποδιά του πλοῦσια κ' ἄρθονα τὸ καλοκαίρι, κ' ἄλλοι νερὸ τρεχούμενο κ' ἄγιο ἀπὸ τὴν πηγὴ του, κ' ὅ, τι εἶχαν ὄλοι 'ς τὰ σακκούλια τους τ' ἀλαφρόγιομα και φτωγικά συνερίστηκαν μ' αὐτὰ τοὺς ξένους νὰ φιλέψουν. Κ' ἐκεῖνοι, χωρὶς πολλὰ παρακάλια, μὰ και χωρὶς κανέν' ἀπὸ δικὴ τους μεριά καλόλογο, γιὰ μόνη πληρωμὴ 'ς τοὺς χωριάτες, ἔπιθαν σὰ νὰ ἦταν δικὰ τους ὅσα τοὺς ἔδιναν κ' ἄδραξαν σὰ νὰ μὴν ἦταν χάρισμα τους ὅσα πιθυμοῦσαν κ' ἔσφαγαν κ' ἔπιαν κ' ἔσθυσαν τὴν πειρὰ και τὴ δίψα τους και κατάλυσαν ἄλαλοι κ' ἄχαροι ὅσα ἔβαλαν οἱ χωριάτες ἐμπρός τους. Τίποτα δὲν ἀρνήθησαν και τίποτα δὲ γύρισαν πίσω. Και τὸ πεῖδι παράξενο, ἔδειξαν μάλιστα πῶς δὲν τὰ καταδέχονται και πολὺ, και 'ς αὐτὴ τὴ δυστυχία τους ἀκόμα ποῦ βρίσκονταν, τ' ἀθῶα χαρίσματα τῶν χωριάτων. Βέβαια, χωρὶς ἄλλο θᾶ ἦταν αὐτοὶ, οἱ ἀγνώριμοι ναυτικοί, ἂν και κατατρεγμένοι τώρα ἀπὸ μίαν οἱ ρανόσταλη ὀργῆ και κάποια μακρινὴ κατὰρα, θᾶ ἦταν ἀπ' ἄλλα ἀρχοντικά, τρανὰ πράματα μαθημένα.

Τέτοια ἔλεγαν με τὸ νοῦ τους οἱ ἄκακοι κ' ἀπονήρευτοι ζωμεριτες. Και με περιέργεια πεῖδι πολὺ ξαναμμένη και με τρόπον ἀδέξιο, σὰ νὰ ροθῶνταν τοὺς εὐγενικοὺς ταξιδιωτῶν μὴν πειράζου, τοὺς ἔκαμαν πολλὰ δειλὰ ἐρωτήματα : Ἀπὸ ποῦ ἔρχονται ; Και γιὰ ποῦ τραβοῦν τάχα ; Ἀπὸ μακρινὰ μέρη ξεκίνησαν ; Και τὸ ταξεῖδι τους θὰ εἶν' ἀκόμα πολὺ μεγάλο ; Κι' ἄλλα πυκνὰ, κ' ἄλλα τολημρὰ εἶτε παράλογα ζήτηματα προβαλλαν οἱ χωριάτες παίρνοντας

θάρρος, πού κι' αν ήθελαν δὲ θά ἦταν εὐκολο ἔς ὅλα οἱ ναυτικοὶ ν' ἀπαντήσουν.

— Αἶ, καλοὶ πατριώτες, γυρίζει καὶ τοὺς λέει ὁ Καπετάνιος· τὸ ταξεῖδι τὸ δικό μας δὲν ἔχει ἄκρη, οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος θρῖσκει ποτὲ ἔς τὸν κόσμον. Κ' ἡμεῖς οἱ ἴδιοι δὲ γνωρίζουμε ποῖο ἦταν τ' ἀρογοιάλι, πού πρώτῃ φορὰ, σὰν πουλιά ξεπεταροῦδια, ροβολήσαμε ἀπὸ κεῖ ἔς τὰ πέλαγα, καὶ ποῖα μᾶς περιμένει ὕστερη καταφυγή. Κι' ἂν ὁ βυθὸς ὁ ἀτάραχος τῆς θάλασσας, ἢ ἂν κάποιος μαγεμένος ἀνθρώπος, πανώριος σὰν τὸν δικό σας, θά μᾶς δεχτῆ, κι' αὐτὸ δὲν εἴμαστε ἀξιοὶ νὰ σᾶς τὸ πούμε, μηδὲ ἔς ἡμᾶς τοὺς ἴδιους εἶναι κανένας ἔς τὸν κόσμον νὰ τὸ μαρτυρήσῃ. Ἄλοῖ μας! καὶ μὲ πόση βαθεῖα λαχτάρω ὀίχνομε κάποτε τὰ μάτια σὲ μιὰν ἀγέλαστη σπηλιά, πού ὀλιάνοιχτη καὶ θεοσκοτεινὴ μᾶς δείχνει αἰώνια τὸ στόμα τῆς ἄγριο νὰ χάσκη ἐμπρὸς μας! Ὅμως αὐτὸς ὁ φοβισμένος λογισμὸς δὲν ἔρχεται συγγὰ νὰ ζυπνήσῃ ἔς τὴν ψυχὴ μας τοὺς μύριους ἀξυπνητοὺς ἄλλους λογισμοὺς, πού σὰν νυχτοπούλια ἀνήλιαστα φωλιάζουνεκεῖ σὲ βάρη ἰσκιωμένα. Κ' ἡ ζωὴ μας, τὸ περσότερο, περνάει σὰν τὸ φτεροῦγιασμα τ' ἀκούραστο τῆς πεταλούδας, πού τρέχει ἀπὸ ἓνα ἔς ἄλλο λουλουδί· καὶ κλέβει κάθε γλύκα κ' εὐωδιά, κι' ὅπου τὴν φτάσῃ ἡ νύχτα, ἐκεῖ διαλέγει πρόσκαιρο ἢ καὶ παντοτεινὸ κρεββάτι νὰ πλαγιάσῃ.

Τὸ μόνο πού ξάστερα θεωροῦμε ἐμπρὸς μας, ὁ δρόμος εἶν' ὁ μακρινὸς κι' ἀτέλειωτος μὲ τὰ μυριόστραφα γυρίσματά του, πού δέχεται κι' ἀντιχτυπάει τὰ βήματα τὰ ἡγερὰ καὶ τὰ τρανόφωνα τραγοῦδια μας, πού χύνομε ὅθε διαβοῦμε. Κ' εἶναι τόσο ἄμετρες ἢ πλανερὲς εἰκόνες κ' ἢ ἀληθινὲς μορφές, πού ἔς τὸ ταξεῖδι μας ἢ μιὰ ἔς τὴν ἄλλη κοντὰ μᾶς συντυχαίνουν, κ' εἶναι τόσο τ' ἀπόψηλα ἢ τὰ ταπεινὰ βουνὰ καὶ τόσο οἱ διάπλατοι κ' οἱ ἀποκλεισμένοι κάμποι κ' οἱ ποταμοὶ οἱ ἀστεῖρευτοι κ' οἱ ἀποξηραμένοι, κ' ἢ ἢ ζωὴ τόσο μυριόφρανη καὶ μυριόαλη προβάλλει· κι' ἀπαντᾷ τὰ βήματά μας, πού κάποτε, σὰν ἀπὸ μυστικὸ ἀναγέλασμα τῆς μοῖρας, πού μᾶς κυβερνάει, θαρροῦμε πῶς οἱ ταξεῖδιωτες, οἱ ἀστάλιστοι κ' ἀγλύκαντοι, δὲν εἴμαστε μεις, παρὰ ὁ κόσμος ὀλάκερος μιὰ ἀτέλειωτη τρικυμισμένη λιτανεία, αὐτὸς εἶναι πού περνάει. κυλάει ἐμπρὸς μας, κ' ἡμεῖς θαυματοῦμεν οἱ ἄφωναοι πιστεύομε ὅ,τι αὐτὸς πιστεύει· κι' ἀγαποῦμε ὅ,τι ἀγαπάει· κι' ὅ,τι μισεῖ μισοῦμε.

Καὶ τώρα ἀκόμα, τὴν ὥρα αὐτὴ πού σᾶς μιλάμε καὶ σᾶς θεωροῦμε, μᾶς φαίνεται πῶς ἡ ἄξαφνη τρικυμία δὲ μᾶς ἔριξε ἀνέλπιστα ἔς τὸ

δικό σας ἀρογοιάλι, ἀλλὰ πῶς ἦταν γραφτὸ ἀπὸ κάποιον ἀληθινὸ χέρι· ἐσεῖς νᾶρθετε, καλοὶ πατριώτες (χωριᾶτες βαρυῦμοιροὶ!) μοναχοὶ σας κι' ἀπὸ θέλησι δική σας, νὰ μᾶς εὑρετε καὶ νὰ μᾶς ἀγαλιαστῆτε!

Γιάννος ΕΠΑΧΤΙΤΗΣ

(Τὸ τέλος ἔστ' ἀκόλουθο φύλλο).

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΗΣ ΜΑΡΘΑΣ

Στὸ τρίσθαλο λημέρι τοῦ πονοχαρμένου κόσμου τὴν ἀντανάκλαση τοῦ ὄνειρου μου ὦ ἀστέρι φωτίσει ἐντὸς μου.

... Τὴν πόθησα στὴ μανιασμένη νύχτα τῆς λάμψης σου μιὰ ἄχτιδα. . .
Ἐξάφινες σὰν ἀστραπὴ! Καὶ σὲ εἶδα!
Μὰ κεραχνόους δὲν ἔριξε μόνο ἢ βροντὴ σου ἀλύχτα!

*
Ἔω σὺ πού ἀστράφεις καὶ δὲν κεραχνόους σὰν τί ζητᾷς στῶν πόθων μου τὴν τρικυμία; Τὰ σύγνεφα δὲς λιόνων λιόνων μὲ μεγαλῆτερη κ' ἀφ τῆ δικῆ μου ἀδυναμία.

*
Ἐλα νὰ ταξιδέψουμε μαζὶ
κ' ἔχω καράβι τὰ τραγοῦδια μου!
Ἐλα μαζὶ τοὺς κόσμους νὰ γυρίσουμε
κι ἀπάνω στ' ἄστρα νᾶνεθοῦμε. . .
Ἐλα καὶ σὲ προσμένει τὸ τιμὸν μου. . .
— ὦ ἐσὺ ἀταξιδεφτη παρθένα
ὦ πῶς μοῦ ἀνοίγεις τῶν ὄνειρων τὴ χρυσόπορτα
μὲ τὴν πνοή σου! . . .
. . . Φυσᾷς ὁ Βορρῖας ἀπόγηρα! Νὰ τὰ σύγνεφα
πίσω μου μένουν! . . .
Ποῦσαι ὦ παρθένα μου
ποῦθε ἀνεβαίνουν στ' ἄστρα πού δὲ σθένουν!

*
Ἄ τὸ παιδί τῆς! Γλύτωσέ το τὸ παιδί τῆς!
Εἶναι βγαλμένο ἀφ τὴν ψυχῆ μου τὸ παιδί τῆς
ἄχ! καὶ τὴν ὥρα ἐκείνη, ἀγάπα τὸ παιδί τῆς,
μῖνα του σὺ ἦσουν στὸ παιδί τῆς!

*
Ἄ τὸ παιδί μας! Οὐρανέ μου τὸ παιδί μας!
Ἐμεμέθησε! ποῦν' τὸ παιδί μας. . .
ὦ Μάρθα ποῦναι τὸ παιδί μας!
ὦ πάει! ὦ πάει τὸ παιδί μας! . . .

(1897)

Γιάννης Α. ΚΑΜΗΤΣΗΣ

ΔΥΟ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

21 τοῦ Δεκεμβρίου, 1898

Παρίσις.

Ἀγαπητέ μου Χατζόπουλε,

Κάθε μῆνα μού ἔρχεται «Ἡ Τέχνη» σου καὶ κάθε μῆνα λέω μὲ τὸ νοῦ μου· «Γρηγόρη! γρηγόρη τώρα πιά! Δὲ φθάνει νὰ τὴ διαβάσουμε· πρέπει μὲ τὸ δίχως ἄλλο καὶ κάτι νὰ γράψουμε, νὰ μὴ θαρροῦν οἱ φίλοι πῶς τοὺς ἀληθνοῦμε, νὰ τοὺς ποῦμε πῶς ἔκαμαν πολὺ καλά νὰ βγάλουν τέτοιο περιοδικὸ καὶ πῶς θά ζήσῃ».

Ἄφτα κ' ἄλλα συλλογιόμυαι — μὰ δὲν τὰ καταστρώνω στὸ χαρτί, ὄχι ἀπὸ τεμπελιά, ὄχι ἀπὸ ἀρρασιά, μόνο καὶ μόνο γιατί ἀλήθεια δὲν προφταίνω, γιατί τούτονα ἴσια ἴσια τὸ χειμῶνα ἔχω δουλειές πάρα πολλὰς μαζὶ, μὰ ἡ θέληση κ' ἀγάπη δὲ μὲ λείπει, μὲ λείπει καιρός.

Καὶ βλέπω σήμερις ἀπὸ τὸ γράμμα σου πῶς θυμῶνεις καὶ μὲ μαλλῶνεις — καὶ πῶς ἔχεις δικίον. Θά μού ἄρεζε πολὺ νὰ μπορούσα νὰ σοῦ ἔστειλα κανένα παραμυθάκι, τουλάχιστο κανένα ἀπὸ τὰ πεζὰ τὰ τραγοῦδια πού καμιά μέρα θέλω νὰ τὰ κάμω σωστὴ συλλογὴ. Βιαστικὰ βιαστικὰ μόλις ἀδειάζω νὰ σοῦ γράψω μερικὰ λόγια μὲ τὸ ταχυδρομεῖο, γιατί ἂν ἄξαφνα περᾶσαι κ' ἀπὸ δίχως νὰ πάρῃς ἀπάντησή μου, ποῖος ξέρε; ἄβριο τί θά μού πῆς.

Ναί! τὴ χάρηκα καὶ τὴν καταχάρηκα τὴν Τέχνη. Ὁ σκοπὸς σου εἶναι μεγάλος ὅπως εἶναι μεγάλος, ὅπως εἶναι ἄγιος κ' ὁ ἀγῶνας ὁ ἴδιος. Τὸ εἶπα, μὰ πάντα πρέπει νὰ τὸ ξαναλέμε· τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ζήτημα γραμματικῆς, εἶναι ζήτημα ἔθνικον. Νομίζω πῶς σ' ἀπὸ ἀπάνω συφωνοῦμε. Εἶναι καὶ ζήτημα πρακτικόν. Τί χρειάζεται σήμερις; Χρειάζεται γλῶσσα πού νὰ μπορῇ ὁ ΚΑΘΕΝΑΣ νὰ τὴ μάθῃ, δηλαδὴ γλῶσσα πού νὰ μπορῇ ὁ ΚΑΘΕΝΑΣ νὰ τὴ διαβάσῃ, νὰ τὴ γράψῃ καὶ νὰ τὴ μιλήσῃ. Ἡ γλῶσσα ἀφτὴ ὑπάρχει, φτάνει νὰ τὸ νοιώσουμε πῶς ὑπάρχει, καὶ μάλιστα εἶναι τώρα χρόνια καὶ χρόνια πού θά γινότανε κλασσικὴ, ἂν ὁ δασκαλισμὸς δὲν προσπαθοῦσε μέρα τὴν ἡμέρα, ὦρα τὴν ὥρα νὰ τὴ χαλάσῃ. Ὁ δασκαλισμὸς, ὄχι ὁ κοντισμὸς ἢ ὁ ἀττικισμὸς ὅπως κ' ἂν τὸν πῆς. Ὁ ἀττικισμὸς εἶναι ξένον πρᾶμα· δὲν τὸν παίρνει τάφτι τοῦ λαοῦ κ' ἔτσι δὲν πειράζει. Τὸ μόνο τὸ κακὸ εἶναι ὁ δασκαλισμὸς καὶ δασκαλισμὸς σημαίνει νὰ συνηθίζῃς καὶ νὰ ραδιάζῃς τύπους ἀρχαίους ἀντὶς τύπους δημοτικούς,

νὰ γράφῃς πόλις καὶ νὰ μὴν τολμᾷς νὰ γράφῃς ἢ πόλη, ὅπως τὸ θέλει, ὅπως τὸ λέει ὁ λαὸς. Τὰ χωριατόπουλα νὰ θυμᾶσαι καὶ νὰ λυπᾶσαι. Ποτὲ τὸ χωριατόπουλο δὲ θά μπορέσῃ νὰ μάθῃ μὲ τρόπο πού νὰ τὸ λέῃ καὶ στὴν καθημερινὴν του τὴν κουβέντα, ἢ πόλις, τῆς πόλιως, καὶ πόλις. Θέλει καὶ λέει ἡ βρύση, τῆς βρύσης, ἢ βρήνη, τῆς βρήνης κ' ἄλλο δὲν ξέρε. Ἄμα τοῦ καθίσῃς ἐσὺ ἓνα περιττοσύλλαβο πού δὲν τὸ χωνέβει, τοῦ γάλασσας καὶ τὴ γλώσσα του, γιατί ἄξαφνα μπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ ἢ πόλις, τῆς πόλις ἢ ὅπως τάκουσα μιὰ μέρα καὶ τὴν πόλις. Κ' ἔτσι ἔγιναν ὅλα θάλασσα.

Τί τάχα; θά πῆ πῶς πρέπει νὰ τοῦ φτειάζουμε γλῶσσα τοῦ λαοῦ; ποῖος τὸ λέει; Τοῦ φτειάνουνε γλῶσσα οἱ δασκάλοι χαλνώντας του αἰώνια τὴ δική του καὶ μεις ἄλλο δὲν κάνουμε παρὰ νὰ τοῦ ξερεθνοῦμε, παρὰ νὰ τοῦ ξαναφτειάζουμε καὶ νὰ τοῦ ξανακάμουμε τὴ γλῶσσα πού μᾶς ἔμαθε ὁ ἴδιος, πού πήραμε ἀπὸ τὰ σπλάχνα τοῦ λαοῦ.

ἴσως «Ἡ Τέχνη» δὲν ἀκολουθεῖ τὸ σύστημα πού προσπαθῶ μὲ λίγα λόγια νὰ σοῦ χαρακτήρισω. Θαρρῶ πῶς θέλει ἐδῶ πολλὴ προσοχή· πρέπει κανεὶς καὶ στὰ παραμυθία νὰ προσέχη, γιατί μὲ τὰ μικρὰ ἓνα ἓνα κατορθώνονται τὰ μεγάλα καὶ εἶναι μεγάλος ὁ σκοπός.

Εἶναι μεγάλος ἀλήθεια ὁ ἀκόμα δυὸ λόγια θά σοῦ πῶ, γιὰ νὰ σοῦ δείξω καὶ τελειώσω. Πρώτῃ φορὰ, μ' ὄλους τοὺς τύπους τῆς δημοτικῆς, τῆς σημερινῆς μας δημοτικῆς, χωρὶς δασκαλισμὸ κανένα, πρώτῃ φορὰ ἡ κοινὴ ἢ ἔθνικὴ γλῶσσα γράφηκε στὴν Κρήτη, τότε θαρρῆς; Ἄπὸ τὰ χίλια ξακίσια καὶ τόσα, τὴν ὥρα πού ἓνας ποιητὴς κρητικὸς, στὰ 1619, ζητοῦσε νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητὴ ἢ Κρήτη, ἀνεξάρτητὴ ἢ Ἐλλάδα, κ' ἀπὸ τότες λαχταροῦσε γιὰ λεφετεριά.

Λεφετεριά τὸ λοιπὸν καὶ στὴ γλῶσσα καὶ στίς χώρες τίς ἑλληνικαῖς! πάνε μαζὶ ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλληνα. Κι ἀφοῦ σοῦ μιλοῦ γιὰ τίς ψυχὰς ἐκείνων πού τρέμανε καὶ δὲν τρέμουνε πιά, πού μᾶς ἀφῆσανε προτοῦ τόνειρό τους νάλθηψῃ, θέλω κ' ἄλλο ἓνα νὰ σοῦ πῶ. Πρέπει, εἶναι σωστό, εἶναι χρέος μας κ' εἶναι τιμὴ μας, ὕστερα ἀπὸ τὸν πόλεμον, ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀγῶνα, ὕστερα ἀπὸ

* Πῶς θά πῆ τὴν ὀνομαστικὴ πληθυντικὴ; Θά πῆ οἱ βράχες; μὰ δὲν πιστέβω νὰ πῆ τόσο ἔφοκολα κ' οἱ βρύσες. Ἄφτα τὰ γράφουμε μεις, γιατί δὲν ξέρομε καλά· ὁ λαὸς πού ξέρε θά πῆ μού φαίνεται οἱ βρυ-σσιδες. Ἐγὼ τὸ λόγο του κ' ἀφτὸ καὶ τὸ ζητάζουμε ἄλλη φορὰ. Πρέπει πάντα ὅμως νὰ προσέχουμε καλά, γιατί ὁ λαὸς μᾶς περνᾷ πάντα καὶ στὴν τέχνην καὶ στὴ σοφίαν καὶ στὴ ζωὴ.

τά βράσανα και τὰ πάθια, είναι απαραίτητο χρέος νὰ θυμόμαστε, νὰ πονούμε και πάντα πάντα νάγαπούμε τους πεθαμμένους που δὲν τὰξιώθηκαν νὰ δοῦν ἐκεῖνο που ποθοῦσαν και που θέλανε· μὰ τοῦτο δὲ φτάνει· πρέπει τώρα και μεῖς, ξακολουθώντας τὸν ἀγώνα, μὲ κόπο, μὰ και μὲ τῆς νίκης τὴν ἐλπίδα, νὰ τοὺς δώσουμε νέα, νὰ τοὺς δώσουμε χαρισάμενη, ἀθάνατη ζωή.

Ὁ φίλος σου
ΦΥΓΧΑΡΗΣ

Ἀγαπητὲ κ. Χατζόπουλε,

Λυπούμαι πολὺ που παράπεσε τὸ γράμμα που σὰς ἔστειλα, εἶναι τώρα μῆνας, νὰ σὰς χαιρέτησῶ ἀπὸ τὰ μακριά, και νὰ σὰς συχαρῶ γιὰ τὴν «Τέχνη» που τὴν ἀδικεῖτε και τὴν ὀνομάζετε Τέχνη, κ' ὄχι Ζωή. Μὰ αὐτοῦ ἀπάνω δὲ θὰ μαλλώσουμε, και τὸ λέγω μονάχα νὰ σὰς παραστήσω τὴν ἐντύπωση που μοῦ ἔκαμε τόλοζωντανο ὕλικό της.

Λυπούμαι και που χάθηκε τὸ χειρόγραφο που σὰς ἔστειλα, θέλοντας νὰ ρίξω κ' ἐγὼ τὸν ὀβολό μου γιὰ τέτοιο μεγάλο καλό. Κρίμας που δὲν τόξερα προτιότερα, νὰ δοκιμάσω τίποτις ἄλλο. Ἡ πόστα ὅμως φεύγει αὔριο πρωί, και σὲ μιὰ βραδινὴ μέσα γίνονται πολλὰ μὰ φιλολογικὰ ἔργα δὲ γίνονται. Ἴσως βρισκόνται μερικὰ σημειώματα στὸ σερτάκι, μὰ δὲν εἶναι γραμμένα γιὰ περιοδικό, ἐπειδὴ τότες που γράφονταν, περιοδικὸ δὲν εἶχαμε, και μῆτε τὸλπίζα πὼς θὰ τόχομε τόσο γλήγορα.

Νὰ μοῦ κάμετε λοιπὸν τὴν τιμὴ νὰ δεχτῆτε τὰ λίγ' αὐτὰ λόγια, τὰ φτωχικά, ἂν ὄχι ἄλλο, γιὰ νὰ μὴν ἀπομείνω πολὺν καιρὸ ἀπ' ἐξῶ ἀπὸ τὸν ἱερό τὸν ἀγώνα που καταπιστήκατε, μὲ τέτοια πρωτοπαλλίκαρα καθὼς ὁ Παλαμᾶς, ὁ Καρκαβίτσας, κ' ἄλλοι, που δὲν τοὺς ὀνομάζω, γιὰτι που νὰ σταματήσω δὲν ξέρω. Νῆρθω, και νὰ κουβαλήσω, ἄς εἶναι κ' ἓνα λιθάρι, γιὰ τὰθάνατο τὸ κάστρο που στήνουνε.

Μεταχειρίζομαι, καθὼς βλέπετε, πολεμικὸ λεχτικὸ ἀγῶνας, κάστρο, πρωτοπαλλίκαρα! Ἀγῶνας ὅμως και πόλεμος, ὄχι ἀπὸ κείνους που ξέρουνε δυὸ τρεῖς «καθαρόγλωσσοι», που λὲς και βγαίνουνε στὸν πετροπόλεμο, και μὲ μερικὸς ξεπαραλυμένους κανόνες τῆς ἀρχαίας μᾶς σπεντονίζουσε δημοτικώτατα βρισθῆδα, καθὼς μαθαίνω· μὰ ἀγῶνας τῆς ἀλήθειας, τῆς καθαυτοῦ ἐπιστήμης, ἱερὸς ἀγῶνας και σοβαρός. Ἔτσι πρέπει, κ' ἔτσι χαιρίζεται. Ἀφοῦ ἔχομε τὸ σωστὸ και τὸ δίκιο μαζί μας, τί μᾶς μέλλει τί λέει ὁ

ἕνας κ' ὁ ἄλλος. Ἀφίνομε πιὰ που τὰ λὲν τὰ πιότερα γιὰ νὰ κάμουμε νοστιμιές, —ρωμαϊκὴ ἀδυναμία, πρόστυχα φράγκικα ντυμένη. Μὰ και νὰ τὰ πιστεύουν αὐτὰ που γράφουν, και στ' ἀλήθεια νὰ δαιμονίζονται που βγαίνει ἡ καθαυτὴ ἢ γραμματικὴ στὴ μέση και τοὺς χιλνάει τὰ πιάτα, ἐμεῖς πάλι τὴ δουλειά μας. Ἄς πᾶμε κ' ἀκόμα πιὸ μακρῆτερα. Ἄς ὑποθέσουμε πὼς ἄξαφνα προβάλλει κανένας ἀπὸ κείνους που σκίζουσι τὴν τρίχα, (κ' ἔχομε κάμποσους), και μ' ὄλους τοὺς συλλογισμούς που σοφίστηκε ρωμαϊκὸ κεφάλι, μᾶς παραστήσῃ τᾶσπο μαῦρο. Πάλε περιττὸ νὰ τὸ συζητήσουμε· πάλι σώνει μας νὰ μιμηθῶμε και μεῖς μιὰ φορὰ ἐν' ἀρχαίῳ, μὰ ἀπὸ τοὺς φηστικὸς, ἄς εἶπαι και κυνικός· που ἀκούγοντας κάπου στὴ γειτονιά σας τοὺς «δασκάλους» τοῦ καιροῦ του νὰ συζητοῦν και νὰ ποραρίζουν ἀναμεταξύ τους πὼς δὲν ὑπάρχει κίνηση στὸν κόσμῳ, αὐτὸς σηκώθηκε, και δίχως λέξη νὰ πῆ, ἄρχισε και περπατοῦσε μπροστὰ τους.

Τέτοιος πόλεμος και τέτοιος ἀγῶνας χρειάζεται· δουλειά, και πάλι δουλειά· τέχνη και πάλι τέχνη· μάρμαρο νὰ μὴν ἀποθέταται ἀπάνω στὸ χτίριο, που νὰ μὴν τόχει δουλεμένο τὸ σμιλᾶρι. Και πάλι σμιλᾶρι νὰ μὴν πέφτῃ ἀπὸ τεχνίτη, ἂ δὲν πέφτῃ σὲ μάρμαρο.

Τί ἔχει ζωὴ και κίνηση μέσα του και τί δὲν ἔχει, ἓνας μονάχα, ὁ καιρὸς θὰ τᾶπορασίση. Ἄς μὴν τᾶλχημονοῦμε πὼς αὐτὸς τις γλύτωσε ὄλες τις ἀλήθειες ὡς τὴν ὥρα, κ' ἀπὸ μπόδια και βράσανα πολὺ ροβερῶτερα ἀπὸ τις νοστιμιές που μᾶς περεχοῦν ἐμᾶς τώρα.

Ἄλλο ἓνα ἤθελα νὰ σὰς πῶ. Βλέπω κ' ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος μᾶς φιλοδορεῖτε μ' ἔργα τῆς ἀνώτερης τέχνης, και πὼς οἱ τεχνίτες μας ἀγαποῦνε νὰ ταξιδεύουνε στοὺς πανῶριους κόσμους τῆς ἰδέας και τῆς φαντασίας, και νὰ μᾶς δηγοῦνται· τὸ τί βλέπει ἡ ψυχὴ τους. Και τί μεγαλῆτερη ἀπόλαψη! Νὰ βρεθοῦν ὅμως και μερικοὶ που νὰ μᾶς ἱστοροῦνε και τοῦ πεζότερου κόσμου τῆς χάρες. Ἐχει τὰ καλὰ της, ἔχει και τὴν ποιήσι της κ' ἡ ἱστορία, κ' ἡ βιογραφία, κ' ἡ ἀστρονομία, κ' ὅλ' αὐτὰ τὰ θετικὰ ἀντικείμενα. Στὸν τόπο μας μάλιστα εἶναι και πολὺ χρειάζομενα, καθὼς ξέρουμε, και πάντα τὸ λέμε. Νὰ μὴν τᾶκούσω πὼς ἡ γλῶσσα μας δὲν πλάστηκε ἀκόμα σὲ τέτοιο βαθμὸ που νὰ παρασταίνῃ τὸ καθετίς. Δὲν εἶναι γλῶσσα φυσικὴ στὸν κόσμῳ που νὰ τὴν ὀμιλῇ πολιτισμένος λαὸς και που νὰ μὴν παρασταίνῃ ὅ, τι θελεῖς νὰ πῆς, σώνει νὰ τὸ ξέρῃς καλὰ αὐτὸ που θὰ πῆς. Εἶπα

γλῶσσα φυσικὴ, δηλαδὴ που ζῆ και παίρνει τοὺς στοχασμούς και τὰ πράματα και τὰ πλάθει κατὰ τοὺς φυσικοὺς της τύπους και νόμους. Ὅχι τεχνητὴ, ἂν αὐτὴ τὴν ἐπίσημη τὴ δικὴ μας, που ποτὲς δὲν μπορεῖ νὰ τὴ πῆ ὅλα, και ἂν τὰ λέγ' εἶναι ἀπὸ τὴν καθαυτὴ, τὴν λαϊκὴ τὴ γλῶσσα μεταφρασμένη.

Εἶναι τώρα ὡς ἓνας χρόνος που περνῶ τις βραδινές μου μὲ ἱστορικὰ ἀντικείμενα. Και νὰ σὰς πῶ ἓνα πρᾶμα, μόνο και μόνο γιὰ νὰ παρακινήσω μερικὸς ἀπὸ τοὺς νεώτερος νὰ τὸ καταπιστοῦνε δίχως ἄλλο. Ποιὲς δὲν τὴ ἔρῃκα τὴ χριτωμένη μας γλῶσσα τόσο εὐκολόπλαστη τόσο ἤμερη, ζωηρὴ, κ' ἐλαστικὴ, ὅσο γράφοντες ἀληθινὴ ἱστορία. Ἀγκαλὰ παραλίγο νὰ τὸ ξεγᾶσω πὼς ἔχομε και σὲ τοῦτο μεγάλο πρότυπο, τοῦ Κολοκοτρώνη μας τὴ μαγευτικὴ ἱστορία.

Φοβοῦμαι πὼς τὸ παράκαμα μ' αὐτὸ μου τὸ γράμμα. Τᾶποτελειῶνω μὲ τὴν παρατήρηση του παλιῦ ἐκεῖνου Διδάχου,

«δὲν εἶχα καιρὸ νὰ σὰς πῶ πιὸ λίγα».

Σὰς χαιρετῶ,

πάντα δικὸς σας

Ἀργύριος ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ

ΣΤΟΝ ΗΣΚΙΟ ΤΗΣ ΚΑΡΥΔΙΑΣ

(ΑΠΟ ΤΑ «ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΑ»)

I

Τοῦ Γαλινοῦ μεσημερῖς,
που τάνεφλόκαμμα πνιχτὸ φουντώνει,
που μ' ἄγριαν ἄφρον ἢ δειχτρο
θεριακωμένη βαλαντώνει·

Ποῦ ἰδρώνει ἡ φύση βαρβατιὰ
και πυρωμένο τὸ αἷμα ἀπὸ τὴ ζέστη,
ὄν μοῦστος γλυκοπίπερος
ὄν τὸν ἀκράτο βραζει ἀσβέστη·

Ἡ Μαντελένια ἡ γιόμορφη
κάτω ἀπ' τὴν καρυδιὰ, μέσα στὴν κούνια
φτεροκοπάει τοὺς πόθους της,
καθάλλα, μὲ χρουσᾶ σπεροῦνια.

II

Κάθε της κλῶνος και φύλλα
και κάθε της φύλλα κ' ἀπὸνά ταίρι
τῆς καρυδιᾶς, που πυκνοβόλωτη,
τὸ ἄψυ ἀντικβει μεσημέρι.

Μὲ χαϊδογαγαλιόματα
και τιτυβίζοντας τὰ φλόγια, οἱ σπῖνοι,
τῶν ὕμεναῖον τὸ ποθοεράσμα
ταίρι κερνᾶ και ταίρι πίνει.

Κ' ἡ Μαντελένια ἡ γιόμορφη
ἡ Μαντελένια ἡ ροῦθᾶ, ἀποδιαντρόπη,
και τραγουδοῖει και λέει γιὰ τὰ πουλιὰ,
δυὸ, δυὸ πὼς κάνουν τὴν ἀγάπη.

III

Μὰ ἡ καρυδιὰ ἡ κυκλόβοη
ἦσκιο βαρὺ και κακὸν ἦσκιο κάνει
Κοιμᾶται . . . κ' οἱ ἀξύνπντος
δὲν θάναι πιὸ βαρὺς, ὅταν ποθάνη.

Μὲ στούχνους κ' ὑσκούαμος
τῆς πλέκει ὁ πνιχτὸς ὁ βραχνᾶς στεφάνη
και οἱ λίθαργοὶ ἀπ' τὰ φύλλα του
κ' οἱ φανταγμοὶ σταζοβολοῦν οἱ πλάνοι.

Ζώνει τὴν κόρη ὀλόγυρα
κάτι ὄν ἦσκιον ἀτράνταχτο τουφάνη
στὸ δέντρο οἱ ἀπονύχτερες
κουρνιάζουν ὑποφανταδιές, που κάνει.

IV

Κι ἀπὸ τὰ τριέκλωνα τὰ ξέκλωνα,
στῆς ὀμορφιάς της τὸ ἄθος γύφω,
πετοῦν τὰ ὀλόξανθα Ἐρωτόπουλα,
κῦμ' ἀπ' ἀφρόν και φῶς και μῦρο.

Τοῦ ἦσκιου τάνερο παχνούφασμα
ἔχει μονάχη φορεσιά της,
στὰ τροφαντὰ ξώσαρκα στῆθια της
παραπατάει ὁ μεσημεριάτης

Και ἀπάνω στὴν ροδοελεφάντινη
κοιλιά της—νάνη Μαντελένια—
νάνοι πνιδοῦν κοκκινοπρόσωποι,
μ' ἄκουρα γένεια, μαῦρα γένεια.

V

Σὰν πουλολόγος, ξώδεργα
βροχόλουρα και δίχτυα δὲ νὰ στῆσω,
γύφω στὸ δέντρο τὸ τρανό,
γιὰ ὄλο, μάγια θὰ σκορπίσω.

Δὲν στῆνω γι' ἄγριου τοῦρανοῦ,
και σῦρριζα στῆς ἀστοιθῆς τὸ φράχτη,
κράχτη δὲ δένω κότσηφα,
δὲ δένω τὴ γαλιάντρα κράχτη·

Μὰ πουλολόγος ξωτικὸς
στῆς Μαντελένιας τὰ ὄνειρα θὰ στῆσω
στάντιφροχα τῆς Τέχνης μου
ποῖδὲ τάχα κ' ἀπιαστὸ θάψῃς·

I. N. ΓΡΥΓΑΡΗΣ

ΠΙΣΤΟΜΑ!

«Όταν ύστερα από την αναρχία, πούχεν αναταράσσει τον τόπο, δίνοντας εις όλα τα κακά στοιχεία το ελθέτερο να πράξουν κάθε λογής ανομία, ή τάξη είχε πάλε στερεωθή, κ' είχε δοθή άμνηστία στους κακούργους, τότες επίστρεψαν τούτοι άπ' τά βουνα κ' από τά ξένα στά σπίτια τους, κ' ανάμετα στους άλλους πού ξαναρχόνταν, έγύριζε 'ς τó χωριό του κ' ó Μαγουλαδίτης Άντώνης Κουκουλιώτης.

Ήτουν τότες ώς σαράντα χρονών, κοντός, μαυριδερόνδς μ' όμορφα, πυκνά σγουρά γένια κ' με σγουρότατα μάβρα μαλλιά. Τό πρόσωπό του είχε χάρη κ' τό βλέμμα του ήτουν χαϊδεφτικό κ' ήμερο άγκαλιά κ' αντίφεγγε με πράσινες αναλαμπές· τό στόμα του όμως ήτουν μικρότατο κ' κοντά δίχως χείλια.

Ό άνθρωπος τούτος, πριν άκόμα ρεπελλέψουν ό κόσμος, είχε παντρεφθή. Κ' όταν πήρε τόν βουνών τό δρόμο, γιά τό φρόβο τής έξουσίας, άφηκε τή γυναίκα του μόνη στό σπίτι κ' τούτη δέν του έστάθη πιστή, αλλά με άλλον (νομίζοντας ίσως πώς ό Κουκουλιώτης ήτουν σκοτωμένος ή άλλιώς πεθανμένος) είχε πιάσει έρωτα, κ' άπ' τόν έρωτα τούτον είχε γεννηθή παιδί πού άξενεν ώστόσο χαριτωμένα κ' πού ή γυναίκα περσά άγαπούσε.

Έγύριζε λοιπόν ό ληστής στό χωριό του τήν ώραν όπου βάρουν τά νερά. Κ' έμπηκε ξάφρως στό πύο, χωρίς κανείς νά τόν προσμένει, έμπηκε σά θανατικό, αναπάντεχα τέλια, κ' εκκατατρόμαξεν ή άτυχη γυναίκα, έτρόμαξε τόσο, πού παίρνοντας τό ξανθό της παιδί 'ς τήν άγκαλιά τό 'σφιγγε στά στήθια της τρεμάμενη, έτοιμη νά λιγοθυμήσει κ' χωρίς νά δύναται νά προσέρη λέξη καμμία.

Άλλά ό Κουκουλιώτης πικρά χαμογελώντας τής είπε:

«Μη φοβάσαι, γυναίκα. Δέ σου κάνω κανένα κακό, άγκαλιά κ' σου πρέπουν. Είναι τό παιδί τούτο δικό σου; Ναι; Μά όχι δικό μου! Με ποιόν, λέγε, τώχεις κάμει;»

Τ' άποκρίθη έκείνη λουχτουκιάωντας:

«Άντώνη, τίποτε δέ μπορώ νά σου κρούψω. Τό σφαισίμα μου είναι μεγάλο. Μά, τό ξέρω, κ' ή έγδίκαση σου θάναί μεγάλη· κ' έγώ, άδύνατο μέρος, κ' τό νήπιό τούτο, πού από τό φρόβο τρέμει, δέ δύνομαστε νά σ' άντρεφροϋμε. Κοίτα πώς ή τρομάρα με κλονίζει· καθώς σέ τηρώ. Κάμε από με ό, τι θέλεις, μά λυπήσου τό

άτυχο πλάσμα πού δέν έχει προστασία».

Καθώς έμιλοϋσεν ή γυναίκα έσκοτεινιάζεν ή ύψη του, αλλά δέν τήν αντίκογγε. Έσιώπασε λίγο κ' έπειτα τής είπε:

«Γυναίκα κακή! Δέ βρωτώ τώρα ουδέ συμβουλή σου, ουδέ σέ λυπούμαι, ουδέ τό λυπούμαι. Τόνωμο έκείνου θελω. Έσε δέ θά περάξω. Δέ μολογής το; ή θά τό μάθω· τό χωριό όλο γνωρίζει· με ποιόν έξουσεσ κ' τότες ή θ' θυσιάσω κ' τούς τρεις σας, ή πλύνω τήν ντροπή πώχω λάβει από σάς πλάσματα άτιμα!

Έμολόγησε. Κ' ό Κουκουλιώτης έγβηκε άμέσως. Κ' άφού ύστερα από ώρα ξαναμπήκε στό σπίτι, έβρηκε τή γυναίκα 'ς τόν ίδιον τόπον ασάλευτη με τάποκοιμισμένο τέκνο 'ς τήν άγκάλη· τόν άνατράνιζε. Μά άφτός έξαπλώθη κατά γής κ' σά χορτάτος έκκοιμήθη ύπνο βαθύν ώς τό ζημέρωμα.

Τήν άλλην ήμέραν άφού έξύπνησαν τής είπε: «Θά πάμε 'ς τά χτήματά μας νά ιδώ μη κ' κείνα μούχουν άρπάξη, καθώς μούχε πάρη κ' σέ ό σκοτωμένος.»

«Τόν σκότωσεσ!»

Τήν ήμέραν έκείνην ό ήλιος δέν έφάνη 'ς τήν Άνατολή γιάτι ό ουρανός ήτουν γνέφια γιοματός κ' τό φώς μετά βιάς έπλήθαινε.

Κ' ό Κουκουλιώτης βάνοντας φτιάρι κ' τσαπί στον ώμο έδιάταξε τή γυναίκα νά τόν ακολουθήσει μαζί με τό παιδί της, κ' έτσι έγβήκην κ' όι τρεις από τό σπίτι.

Κ' άφάνοντας εις τό χωράφι, πού ήτουν πολύ νοτερό άκόμα από τήν πρωτητερνή βροχή, ό ληστής έβάλλη νά σκάψη λάκκο.

Δέν έπρόφερνε λέξη κ' τό πρόσωπό του ήτουν γλωμό, κ' ό ιδρώς, πού έβρεχε τό μέτωπό του, έβγαине κρύος. Τό σταχί φώς πού έπεφτε από τόν ουρανόν έγρωμάτιζε παράξενα τόν τόπο· τό χινόπωρο τήν άβγήν έκείνην έλεγεν όλη του τή θλίψη. Η γυναίκα έκείταζε περιέρρη κ' άνήσυχη, κ' τό παιδάκι· έπαίγνιδουσε με τή γουλιά κ' με τά χώματα πού άνάσκαφτεν ό κακούργος. Κ' έφάνη γιά μιá στιγμήν ό ήλιος κ' έχρύσωσε τά ξανθά μαλλιά του νήπιου πού άγγελικά χαμογέλασε.

Κ' ως τόσο ό λάκκος ήτουν έτοιμος, κ' ό Κουκουλιώτης, άκουμπώντας στό φτιάρι, είπε τής γυναίκός του:

«Βά! τό 'πίστομα μέσα».

Κραδάδες (Κέρκυρα)

Νοέμβριος 1898.

Κ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ

ΞΕΦΕΓΓΑΡΩΜΑ

Γλυκά ξεβγαίνει στό βουνό τ' όλόγιομο φεγγάρι
Κ' μες τήν πλάση άπλώνεται τό φώς του μ' άνα-
[γάλια.

Μέσα στά δάση, στις λογιές τό ισκίωματα σαλεύουν,
Τ' άγριώματα ήμερεύουν κ' τά ραϊδιά φαντάζουν
Σάν ουρανοπέλεκτες κ' άνέγγιαχτες κολώνες.
Σά νυχτοπάφωρες ξωθίες όι φεγγαροσαίτες
Διάφανα ξόμπλια ύφαίνουνε μ' άραχνιαστό μετάξι
Τ' άνέρα παχυστήμονα κ' τ' άσημένα ύφάδια.
Φόρα πρής φόρα στά βουνα κ' πρής τά καμποτόπια
Λάμπουν κρεμάμενα νερά πού λούζονται όι νεράιδες,
Κ' λίμνες τρεμοφέγγουνε κ' μαγναδένιες βρύσες,
Πού λές κ' χύνουν λιόλαμπρα συντρίμια σφαρχθένια.
Φωτάει τό ξεφεγγάρωμα, τ' όλόφεγγο σά μέρα,
Φεγγάρι καλοκαιρινό, τ' αύγουστιανό φεγγάρι,
Πού ξεγελεί τόν τσιτζικ κ' άρρίζει τό τραγούδι.
Κ' στού χωριού τις γειτονίες άράδα πών στις ρούγες
Όι νιές κοπέλες ύμορφες κ' πιάνουν τις δουλιές τους·
Κ' πλέχουν ξόμπλια κ' κεντούν κ' γνέθουνε κ' ρά-
[φτουν.

Κ' όι έρωτιάρες γνοιάζονται κ' πόθους γλυκοκλώθουν,
Στό διάφωτο του φεγγαριού νά σμίξουν τόν καλό τους
Κ' άγαπημένες όι ψυχές στής φεγγαριάς τ' άπόσκια
Κ' στής νυχτιάς τήσιγαλιά,στά κρύφια ν' άνταμώνουν,
Ν' άφίνουν θρήν άνάλαφρο σάν γέροντα στα φραξιάδια.
Κάποτε μες τή φεγγαριά μουκανητό άγροικείται
Μακράθε από τά βουκολιά τά ξεμοναχισμένα,
Κ' κάτου στά λακώματα κ' άπάνω από τις ράγες
Βουβούς ξεχύνουν τούς άγούς σάν καταφυγισμένα.
Άπό τή ράχη του βουνού άκούγεται ή φλογέρα
Κ' τό τραγούδι άπλώνεται του πιστικού στά πλάγια,
Λές τούς ήγούς του τούς γλυκούς στους πικραμένους
[στέλνει.

Παρηγοριά κ' άλάφρωμα. Κ' από τό κορφοβούνι
Τού κοπαδιού πού έσκήρισε βελάματα άγροικιώνται.
Κάποιος φωνάζει στό χωριό, κάπου στήν πέρα ρούγα,
Μακριάφωνή του άντιλαλεί στις λαγκαδιές,στάπλάγια,
Ράχη σέ ράχη άγολογάει κ' ρέμα ρέμα φεύγει.
Κ' κάπου κλαίει μωρό παιδί, μικρό, βυζασταροϋδι,
Πού ή μάνα του μ' όλόγλυκη φωνή τό ναναρίζει
Κ' άκούγεται στή γειτονιά με χαιδευτή άναγάλια·
Γλυκογαριάζει τό παιδί στού ύπνου τά μαγνιάδια
Κ' ή κόρη πού κοιμήθηκε άνώρις στό κρεβάτι
Βαθιά τώρα όνειρευεται τό μάγια τής άγάπης.
Κάπου κ' κάπου τά σκυλιά μ' άραθυμιά λαχτιζούν
Κ' αναταράζεται ή έρμιά μες τή σιγαλεριά της.
Κάπου άγροικιάς ποδογαλή στά τράγαλα άγωγιάτη
Τά ζά του πέρα γιά βοσκή στον κάμπο πού πηγαινει
Κ' κάποτε ό άντίλογος πλεύρη τήν πλεύρη σέρνει.

Τραγούδι από τό μάκρεμα κ' από τήν πέρα ράχη
Κ' άργαχωνεύει άνάπλαχα μυριόφωνη ή λαλιά του.
Η κόρη άκούει κ' αυτιάζεται στάπόμακρο τραγούδι·
Κ' βγαίνει κ' άκρομάζεται στον ήλιακό με πόθο,
Μην άπεικάσει τή φωνή πού μοιάζει του καλού της.
Στους κήπους μέσα άνέκοπα λαλούν τά τριζάλια
Κ' ό γκιώνης στά χαλίσματα σκορπάει τό μοιρολόγι.
Μέσα στά ρείπια,στις έρμιές βογγάει κ' ή κουκουβάγια.
Κ' όπου άποσβήσαν όι φωτιές π' άνάψαν δουλευτάδες,
Κ' έκκοιμηθήκανε βαθιά στήν άκρη στό χωράφι,
Με φτεροκόπια τ' άγρυπνο τό νυχτοπούλι γέρνει
Κ' σκίζει με στριγγιές κραξιές τής νύχτας τή γαλήνη,
Ός πού νά πάρη άπόνυγτο, νά γείρη τό φεγγάρι,
Νά πάη σ' άραχνοπέλαγα νά γλυκοδασιλείψη.

Σπύλιος Γ. ΠΑΣΑΓΙΑΝΗΣ

ΤΟ ΦΙΛΗΜΑ ΤΟΥ ΑΣΣΟΥΡ

(ΑΠΟ ΤΑΣ ΑΣΣΥΡΙΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ)

Ό μέγας ίερεύς μου είπεν ότι έξελέγην από τόν πρίγκηπα τών αστριακών λεγεώνων, από έκείνον όπου βαδίζει· πρό του Έα, του όποιου τό όνομα δέν έπρόφερε ποτέ άνθρώπου στόμα. Κ' ή καρδιά μου έπληρώθη όλόκληρος από τρόμον κ' χαράν. Κ' όλην τήν ήμέραν έβάδι-σα ύπερηφάνως διά μέσου τών οδών τών ασφαλτωδών, θυμαζόουσα άκόμη κ' πάντοτε τούς ύπερουψηλους ναούς, έκστασιαζόμενη πρό του ναού τής Ζαρκανίτ με τούς κήπους τούς άπείρους, όπου έβλεπον ζεύγη ίερείων βυθίζομενων με τούς έρυθρούς των πέπλους εντός των λοχμών, όπου ήκούοντο όρουμοί. Ω! Θεέ τής έπιφανείας τής γής, υιέ πρεσβύτερε του Έα, πώς λοιπόν θά τολμήσω νά διεθλώ τήν νύκτα πλησίον σου κ' πώς θά δυνθώ νά άντικρύσω τόν δίσκον σου τόν άπαστραπτόντα;

Η μήτηρ μου, ή όποία ήτο μεγάλη ίερεία τής Βαβυλώνος, μου ώμιλοϋσε πάντοτε με θάμβος κ' με μυστήριο διά τήν ύψηλήν έκείνην κατοικίαν του θεού, όπου ή κλίνη εύρίσκειται ή χρυσή κ' ή εύρεία. Όπως έπιστρέψα διά τών διαρύγων τής μεγάλης πόλεως εις τό μέρος τής Άκροπόλεως τόν είδα τόν ναόν του θεού ύπερύψηλον. Ό έβδομος πύργος του με τό θυσιαστήριον, έλαμπεν εις τās άκτίνας του δύνοντος θεού, κ' ό χρυσός του ολος ό άποστίλων έστειλεν αναλαμπάς, έστειλε φλόγας παντού κ' κάτωθεν τά έπίτάλλα χρώματα του ναού ήρχίζον όλίγον κ' όλίγον νά σβώνωνται.

Κ' έπέρασά τό έσπέρας τός θύρας τās χαλ-

κίνους με τὰ γόνατα καμπτόμενα ὡς ἂν ἦδη ἐδεχόμην τὸν θεὸν εἰς τὰς ἀγκάλας μου, καὶ μετὴν βοήθειαν τοῦ ἱερέως ἀνήλθον τὰς σπειροειδεῖς κλίμακας καὶ ἀναπαυομένη εἰς τὰς ἔδρας, ὑπερέβην τὸ πάτωμα καὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ λευκὸν ἄνωθεν τοῦ ἐξώστου καὶ τὸ μέλαν ἔπειτα καὶ ἔπειτα τὸ ἐρυθρὸν καὶ τὸ κυανοῦν καὶ τὸ καταπόρφυρον καὶ ἔπειτα τὸ ἀργυρόφαιον. Καὶ εἰς τὸ χρυσοῦν ἀκροπύργιον τὸ ἕβδομον, πλησίον πλέον τῆς κατοικίας τοῦ θεοῦ, πρὸ τοῦ εὐρέως τελεστηρίου, ἐνόμισα ὅτι θά πέσω. Τὰ ἐντόσθιά μου ἔφρισον. Ὁ ἱερεὺς μὲ ἤρπασε καὶ μετ' ἔφριξεν εἰς τὰς ἀγκάλας του δι' ἐγκαρδίωσιν. Ἐπειτα ὡς ἡ ἐσπέρα ἐπροχώρει μετ' ἀφῆκε πλησίον τῆς κλίνης εἰς τοὺς πόδας τῆς χρυσῆς τραπέζης, εἰς τὸ σκότος.

Ὡ θεὰ μου, Νανὰ προστάτρια τῆς Οὐρούκ, ποῖος θὰ δυνήθῃ νὰ ὑποστῇ τὴν ὄψιν τοῦ κυρίου, ὅστις ἔχει δύναμιν ἄπειρον ὅσον ὁ Ἄνου καὶ εἰς τὴν ὁποῖαν κανεὶς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντιστῇ; Κάτι τι ἀνοίγεται ἐντός μου χαῶδες καὶ ἡ καρδιά μου καὶ τὸ ἦπαρ μου ταράσσονται.

Καὶ τὸν ἐδέχθη μολαταῦτα τὸν ἐναγκαλισμὸν τοῦ θεοῦ καὶ μοῦ μένει μία ἐντύπωσις δυνάμεως καὶ μία φρικίασις ἄλλη. Πῶς ἐδυνήθω νὰ εἶπω τὸν τρόπον μετὰ τὸν ὁποῖον ἐκάλυψε τὸ σῶμά μου ὀλόκληρον καὶ νὰ εἶπω πῶς οἱ βραχιόνες του μετ' ἔφριζαν καὶ πῶς ὀλόκληρος εἰσῆλθεν ἐντός μου καὶ μοῦ κατέλαθεν ὅλον μου τὸ σῶμα. Ὡ! οἱ νεφροί μου ἔκριζον καὶ ἔχασα τὰς αἰσθήσεις μου· καὶ ἔχω μίαν πληγὴν εἰς τὸ σῶμά μου καὶ ἔατοτε τρέχει αἷμα, διότι ὁ θεὸς μου συνετάραξε τὰ σπλάγχνα. Θυμοῦμαι ὅταν μὴ φωτιά, ἕνα κἄψιμο, μὴ ἡδονὴ πόνου καὶ θυμοῦμαι ὅτι τὰ χεῖλιά μου εἰς ἕν φιλημά του εἶχον καταραγῶθῃ.

Ἀδύνατον ὁμῶς εἶνε νὰ συσσωρεύσω τὰς ἀναμνήσεις. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι εἶχον ἔλθει ἐπιστήμως καὶ ὅτι ἐν σιγῇ, χωρὶς νὰ δυνήθω νὰ ἀκούω τὰς λέξεις του, ἀλλὰ μόνον τοὺς μυκηθμούς του, μετ' ἔσῆκασε, μετ' ἐκτέλειεν ἐπὶ τῆς κοίτης του, τῆς κοίτης τῆς ἱερέως, ἡ ὁποία τὸν ἀναμένει πάντοτε, καὶ ὅτι ἡ χεὶρ του ἐν παραρροσύνῃ ἐπέρασεν ἀπὸ ὅλον μου τὸ σῶμα καὶ ὅτι ἦτο δακτύλιος μετὰ τὸ δέμα ἄγριον καὶ ὅτι ὅπου διήρχετο οἱ πόροι μου ἐπακασμῶδον καὶ ὑγραίνοντο. Καὶ δὲν τὸν εἶδα ἐξεργόμενον, διότι ἤμην λιπόψυχος, εἶχα χάσει τὴν ζωὴν, εὐρισκόμην εἰς τὰ βασίλειά τῆς Ἀλλάτ ὅταν ἔφυγεν. Καὶ τὸ πρῶτ' ὁ ἱερεὺς μετ' ἐσπέρησε φρίσσειν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν κλίνην τοῦ θεοῦ.

Ν. ΕΠΙΣΚΟΠΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΩΡΙΣ ΣΤΙΧΟΥΣ

ΤΙΠΟΤΕ ΠΛΕΟΝ

Μετὰ τὰ χοντροκαμωμένα τους χέρια — στὸ προαύλι τοῦ γέροντα φύλακα, κάτω ἀπὸ τὸ λαμπρὸν ἥλιον, ἀνάμεσα στὰ θλιβερά κυπαρίσια καὶ τῆς πικραμένης ἱπιῆς καὶ τοὺς ὀρθοὺς σταυροὺς καὶ τὰ στρωμένα μάρμαρα καθισμένοι ἔτριβαν δυνατὰ μετὰ λάσπη καὶ μετὰ χῶμα τὴ στενόμακρη πλάκα.

Καὶ γελαστοὶ καὶ ζέγνοιαστοι καὶ μοναχὰ βιαζόμενοι νὰ τελειώσουν μίαν ὥρα ἀρχήτερα τὴ δουλειά τους ἐλεύκαναν ὅλοένα τὸ κατασπικωμένον μάρμαρον, ποῦ ξάνοιγε τόρα κίπου κίπου καθάριον καὶ στιλπνόν. Καὶ ὅσον ἡ ἐργασία αὐτὴ βαστοῦσε, τόσον ἡ ἀσπράδα τῆς πλάκας ἀπλώνονταν—μὴν ὠραία ἀσπράδα ποῦ ἄστραφτε πλέον κάτω ἀπὸ τὸν λαμπρὸν ἥλιον.

Καὶ ὅταν δὲν ἔμεινε κανένα σημάδι ἀσχημῆς ἀπάνω τῆς—μῆτε χῶμα, μῆτε λάσπη—καὶ ξεχώριζαν καλὰ καὶ λαμποκοποῦσαν τὰ σκαλισμένα λιγιστὰ γράμματα ποῦ εἶχεν ἀπάνω τῆς καὶ τὸ πελεκημένον τριαντάφυλλόν τῆς—ἕνα θαμαστὸ τριαντάφυλλον—μισανοιγμένο καὶ γυμνὸν στὸ πολυφύλλο κλωνοράκι του—οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι ἀργατικοὶ μετὰ τὴ βοήθεια δυὸ τριῶν ἄλλων ποῦ δούλεθαν ὁμοῖα παρέκει, τὴν ἀνασῆκωσαν καὶ σέρωννάς τῆς σχεδόν, ἀπὸ στενοῦς καὶ γορταριασμένους μεσόδρους τὴν ἔφεραν καὶ τὴν ἀπίθωσαν ἀπάνω σ' ἕναν τάφο.

Καὶ ἀφοῦ τὴν ἐστριφογύρισαν κίμπος, μετ' ἀρκετὸν ἀγῶνα, τὴν ἐφάρμοσαν τόσο καλὰ ποῦ δὲν ἐταράζονταν πλέον.

Ἐπήρανε τότε καὶ λιθαρχία καὶ ἐστούμωσαν τῆς τριπίτες ποῦ ἔχασαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, καὶ μετὰ τὸ μισορὶ καὶ τᾶλλα τοὺς σιδερικά ἀσβέτωσαν καὶ ἐκόλησαν καλὰ καλὰ καὶ στέρα καὶ μάρμαρον μετὰ τὸ πέτρινον περιεΐχιμά του.

Τότε ἀνακώθησαν, τὸ κύταζαν δεξιά, τὸ κύταζαν ἀριστερά, ἀπὸ τὰ πλάγια, ἀπὸ παντοῦ καὶ εὐχαριστήμενοι οἱ ἄνθρωποι, ἐμάζεψαν βιαστικὰ τὰ σύνεργά τους νὰ φύγουν πλέον.

—Τώρα εἶσαι πολὺ καλὰ φυλαγμένο, κορίτσι μου, —εἶπε ἕνας ἀπ' αὐτούς,—κάτω ἀπὸ αὐτὴν τὴν πλάκα δὲν ἔχεις νὰ φοβᾶσαι τίποτε.—Καὶ ὁ λαμπρὸς ἥλιος ποῦ ἐβιάζονταν καὶ αὐτὸς νὰ φύγῃ καὶ ἐμάζεψε τὰ χρυσόφειδά του τὰ σκορπισμένα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἀνάμεσα στὰ χορτάρια καὶ ἀπάνω στὰ χαμόκλαδα καὶ στῆς γωνιῆς τῶν σιαβῶν καὶ δίπλα στὰ στρωμένα μάρμαρα καὶ στὰ μῆλα τῶν κυπαρισίων καὶ στὰ κλωνάρια τῶν ἰτιῶν, σταμάτησε γιὰ μὴ στιγμὴ καὶ τὴν ἐκαλοκώταξε καὶ αὐτὸς, δεξιά καὶ ἀριστερὰ καὶ

στὰ πλάγια καὶ παντοῦ, σὰ νᾶλεγε μαζί μετὰ τὸν ἀργατικὸν ἐκεῖνον ἄνθρωπον.

—Τώρα εἶσαι πολὺ καλὰ φυλαγμένο, κορίτσι μου, κάτω ἀπ' αὐτὴν τὴν πλάκα δὲν ἔχεις νὰ φοβᾶσαι τίποτε πλέον...

ΠΟΤΕ ΠΛΕΟΝ

Μέσα στὴ βαθειὰ σιωπὴ τῆς νύχτας—ἕνα κλοκαῖρι τὸ βράδυ—κάτω ἀπὸ τὸν πλατὺν ἴσκιον τῶν κλαδιῶν καὶ τῶν φύλλων,—ἕνα λευκὸ φεγγάρι μεσοῦρανον ἔτρεχε—σὲ γροικοῦσα.

Καὶ τὰ δέντρα στημένα σκυθρωπὰ γύρω μας, δὲ μιλοῦσαν καὶ δὲν τραγουδοῦσαν τὰ νερά, καὶ δὲν ἔψελναν τὰ πουλιὰ, διπλοφρουρισμένα στὸ γλυκὸν ὕπνον.

Καὶ σὲ γροικοῦσα.

Κ' ἔπινα τὴ θλίψη τῶν λόγων σου καὶ τὴν πίκρα τῶν ματιῶν σου καὶ σοῦ σφιγχοκρατοῦσα τὰ χέρια καὶ σοῦ χάιδενα τὰ μαλλιά, τὰ δεμένα ἀλλόκοτα, τὰ ξεχειλισμένα τριγύρω στᾶγγόν σου πρόσωπο, μαῦρα, μαῦρα καὶ ἀστραφτερά.

Καὶ τὸ λευκὸ φεγγάρι ἔτρεχε πάντα ψηλὰ καὶ κάτω τὰ δέντρα ξάπλωναν τοὺς ἴσκιους των, πλιὸ δυνατούς, πλιὸ παραξένους, σὰν τίποτε φαντάσματα, ποῦ ἀργασάλευαν σιωπηλὰ.

Καὶ σὲ γροικοῦσα.

Καὶ ἦτανε κάτι σὰ θρήνος ἡ σιγαλὴ σου φωνή, καὶ κάτι σὰ μοιρολόγι τὰ κομένα σοῦ λόγια, καὶ ἔλαμπαν μέσα στὰ δάκρυα τὰ μεγάλα σου μάτια, καὶ ἔτρεμαν, κρύα, μέσα στὰ δικά μου, τὸ λευκά σου χέρι.

Καὶ σὲ γροικοῦσα.

Κ' ἐνοιῶθα νὰ μοῦ ραγίξεται ἡ καρδιά καὶ νὰ μοῦ φεύγει ἡ ψυχὴ καθὼς ἄγγιζα τὰ χεῖλιά σου, μαῦρα, μαῦρα σου μαλλιά καὶ στὰ λευκά σου χέρια.

Καὶ σὲ γροικοῦσα.

Κ' ἐπινυγόμενα μέσα στὰ δάκρυά σου, καὶ ἔλυονα μέσα στὴ φωνὴ σου καὶ ἔσβυνα μέσα στὸ στυμμένον στεναγμὸ σου.

Ὡ ἡ ζωὴ μας, ἡ ρημαγμένη μας ζωὴ!

Καὶ τὸ λευκὸ φεγγάρι ἔτρεχε πάντα ψηλὰ, καὶ τὰ δέντρα ἔπλωναν πλιὸ βαρεῖς καὶ πλιὸ πυκνοὺς τοὺς ἴσκιους των καὶ ἕνα σκοτάδι σταγερὸ μᾶς σκέπασε καὶ ἕνας φόβος μᾶς ἀνατρίχασε καὶ ἕνα ρίγος μᾶς πέρασε βαθειὰ βαθειὰ τὰ φυλλοκάρδια καὶ τῶν δύο.

Κ' ἐσώπατες.

Καὶ ἀπὸ τότε δὲ σὲ εἶδα ποτὲ πλέον, δὲν ἄκουσα ποτὲ τὴ φωνὴ σου, δὲν ἐθέριμανα ποτὲ τὰ κρύα σου χέρια, δὲν ἐστέγνωσα ποτὲ τὰ δακρυσμένα σου μάτια, δὲν ἐφιλήσα ποτὲ τὰ μαῦρα, μαῦρα μαλλιά σου—ποτὲ πλέον.

Καὶ τόρα ἡ ψυχὴς μας,—δυὸ ρημαγμένες ψυχές—τόσα χρόνια τώρα, ζοῦνε στὴ σιωπηλὴ ἐκεῖνῃ νύχτα, κάτω ἀπὸ τὸ λευκὸ φεγγάρι ποῦ τρέχει πάντα καὶ τοὺς σαλευόμενους ἴσκιους τῶν σκυθρωπῶν δέντρων.

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

MIRANTA

Δὲ θὰ βροῦνε λιόκαλα
κι ἄθαμπα διαμάντια
τὰ τρανὰ τὰ μάτια σου
στὰ δικά μου ἀγνάντια.

Στὴν ψυχὴ μου τρισβάθα
κρύβω τὸ πετράδι
μετὰ τὴν ὄψιν ἀνεγγίχτη
σὰ φίλι, σὰ χάδι.

Τῆς λευκῆς ἀγάπης μου
ἕνα χάδι πάντα,
στὴν ψυχὴ μου ὀλόδοθα
γύρεψε ὦ Μιράντα.

Νοιώθω τοῦ χεινόπορου
τὴν ἀνατριχίλα,
καταχνιὰ κι ἀντάριασμα
καὶ ψυχῆς μαυρίλα.

Χωρισμὸς ἀμάλαγος
—ὦ τὸ καρδιοχτύπι! —
καὶ ὅταν πνίχτης μέσα μου
σφίγγει σφίγγ' ἢ λύπη.

Τῆς λαχτάρας τῶνειρο,
τώρα ὅταν καὶ πάντα,
μετὰ τὸ φῶς τὸ πάλλευκο
σκόρπισε ὦ Μιράντα.

Τὴ χαρὰ μας ἐνοιῶσε
κάποια μαῦρον Μοῖρα,
π' ἄκουσε τὸν Ἔρωτα
νὰ δοξάζ' ἢ λύρα,

Κι ἀπλωσε χεινόπορο
στῆς ψυχῆς τὸ φῶς μου,
κι ἄλλαξε τριγύρω μου
τὸ ρυθμὸ τοῦ κόσμου.

Μὰ θὰ νοιώθω μέσα μου
τὸ ρυθμὸ σου πάντα,
καὶ τὸ φῶς σου ἀμάγαρο,
ὦ ψυχὴ, Μιράντα!

Λέν πῶς κάποια μάγισσα
θάρθη στὸ ταξίδι
νὰ σοῦ κλέψῃ τ' ἀγαλτο
κι αὐλο δαχτυλίδι.

Ἡ νεράιδα ἀφρόλουστῃ,
ἢ κυρὰ στὰ ὄρη,
ἢ τοῦ κάμπου ἀνέερη,
ἢ τοῦ ἡλίου κόρη,

Ἢ ὅποια ἂν ἦναι ἡ μάγισσα,
θα θαμπώσῃ πάντα,
μπρὸς στὸ φῶς σου, ἀμάγαρη
ὁμορφιά! Μιράντα!

Στέφανος ΡΑΜΑΣ

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ ΝΙΤΣΕ

«ΤΑΔΕ ΛΕΓΕΙ ΖΑΡΑΤΟΥΣΤΡΑΣ»

ΟΙ ΠΟΙΗΤΑΙ

Ἀπ' τὸν καιρό, ποῦ γνωρίζω καλλίτερα τὸ
σῶμα — ἔλεγεν ὁ Ζαρατούστρας σ' ἕναν ἀπ' τοὺς
μαθητάς του — τὸ πνεῦμα δὲν εἶνε ἐντελῶς
πνεῦμα γιὰ μένα· κι ὅ,τι εἶνε «ἀφθαρτον» —
εἶνε καὶ σύμβολο μαζί!

«Σὲ ἀκουσα κι ἄλλοτε νὰ μιλήσῃς ἔτσι, ἀ-
ποκρίθην ὁ μαθητής· κ' ἐπρόσθεσες τότε : «Οἱ
ποιηταὶ ὅμως λένε πολλὰ ψέμματα». Γιατί λοι-
πὸν ἔλεγες, πῶς οἱ ποιηταὶ λένε πολλὰ ψέμματα;
« Γιατί ; » εἶπεν ὁ Ζαρατούστρας. Ῥωτῆς
γιατί ; Δὲν εἶμ' ἐγὼ ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους ἐ-
κείνους, ποῦ ἔχει κανένας τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς
ρωτῆ τὸ γιατί τους.

Λοιπὸν ὅλη μου ἡ ζωὴ εἶνε χτεσινή ; Εἶνε
πολὺς καιροί, ποῦ ἔζησα μὲ τοὺς λόγους τῆς
γνώμης μου.

Ἐπρεπε νὰ εἶμαι ἕνα βαρελὶ μνήμης γιὰ νὰ
μπορέσω νὰ κρατήσω μέσα μου ὅλους αὐτοὺς
τοὺς λόγους.

Πολὺ δυσκολεύομαι τώρα νὰ συγκρατήσω
τίς γνώμης μου· πολλὰ πουλιὰ μοῦ ζεπετοῦνε.

Καὶ μοῦ τυχαίνει νὰ ἔχω μέσα στὸν περι-
στεριδιὰ μου κανένα ζωὸ ποῦ δὲν ἀνήκει σ'
αὐτὸν καὶ ποῦ μοῦ εἶνε ξένο· τρέμει ὅταν βάλω
μέσα τὸ χέρι μου.

Μολαταῦτα τί σοῦ ἔλεγα μὴν ἡμέραν ὁ Ζα-
ρατούστρας ; Πῶς οἱ ποιηταὶ λένε πολλὰ ψέ-
μματα. — Μὰ καὶ ὁ Ζαρατούστρας εἶνε ποιητής.

Πιστεύεις λοιπὸν πῶς σοῦ εἶπε τὴν ἀλήθεια ;
Γιατί τὸ πιστεύεις ;

Ἢ μαθητής ἀποκρίθη : « Πιστεύω στὸ
Ζαρατούστρας ». Μὰ ὁ Ζαρατούστρας ἐκούνησε
τὸ κεφάλι κι ἄρχισε νὰ χαμογελά.

Ἢ πίστη δὲ μὲ σώζει καθόλου, εἶπεν, ἡ
πίστη τόσο στὸν ἑαυτὸ μου, ὅσο καὶ σὲ κάθε
ἄλλον.

Ἄν παραδεχθῶμεν ὅμως, ὅτι κάποιος λέγει
σοβαρά, πῶς οἱ ποιηταὶ λένε πολλὰ ψέμματα :
Θὰ ἔχῃ δίκιο — λέμε πολλὰ ψέμματα.

Ξέρομε πολὺ λίγα πράγματα καὶ μαθαίνομε
πολὺ κακὰ : πρέπει λοιπὸν νὰ λέμε ψέμματα.

Καὶ ποῖς λοιπὸν ἀπ' ὅλους ἐμᾶς τοὺς ποιη-
τάς δὲν νοθεύει τὸ κρασί του ; Πολλὰ φαρμα-
κευμένα μίγματα ἔγιναν μέσα στὶς κρασασπιθί-
κες μας.

Κ' ἐπειδὴ ξέρομε πολὺ λίγα πράγματα,
ἀγαποῦμε μὲ ὅλη μας τὴν καρδιὰ τοὺς «πτω-
χοὺς τῶ πνεύματι», καὶ μάλιστα ὅταν εἶνε νέες
γυναικούλες !

Κ' ἐπιθυμοῦμε μάλιστα τὰ πράγματα, ποῦ
οἱ γρηῃς διηγούνται τὰ βράδνα. Αὐτὸ εἶνε ποῦ
τὸ λέμε μέσα μας : αἰώνιον γυναικεῖον.

Καὶ σὰν νὰ ὑπῆρχεν ἕνας μυστικὸς δρόμος,
ποῦ ὁδηγεῖ στὴ γνώση καὶ ποῦ ξεφεύγει ἐ-
κείνους, ποῦ μαθαίνουν κάτι τι, ἔτσι κ' ἐμεῖς
πιστεύομε στὸ λαὸ καὶ στὴ «σοφία» του.

Οἱ ποιηταὶ ὅμως πιστεύουν ὅλοι, πῶς ἐκείνος
ποῦ ξαπλώνεται ἐπάνω στὰ χόρτα ἢ σὲ καμμιά
ἐρημικὴ ράχη καὶ τεντώνει ταῦτιά του, μα-
θαίνει κάτι τι ἀπὸ κείνα ποῦ συμβαίνουν ἀνά-
μεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς.

Κι ἂν τοὺς ἔβρουν ἐρωτικές συγκινήσεις, οἱ
ποιηταὶ πιστεύουν πῶς ἡ ἰδία ἡ φύση εἶν' ἐρω-
τευμένη μαζὶ τους :

Καὶ πῶς γλυστράει μέσα στὸ αὐτί τους, γιὰ
νὰ τοὺς μουρμουρίσῃ μυστικὰ πράγματα καὶ
χαϊδευτικὰ λόγια. Κ' ἐκείνοι καυχούνται καὶ
πακινούνται γι' αὐτὰ μπροστὰ στοὺς θνητούς !

Ἄλλοίμονο ! Ὑπάρχουν τόσα πράγματα ἀ-
νάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς, ποῦ μόνον οἱ ποιηταὶ
τὰ ὠνεیرهθησαν.

Καὶ μάλιστα ἐπάνω ἀπ' τὸν οὐρανὸ· γιατί
ὅλοι οἱ θεοὶ εἶνε σύμβολα καὶ πλάσματα τοῦ
ποιητῆ.

Εἶν' ἡ ἀλήθεια πῶς κάτι τι πάντα μᾶς
τραβάει πρὸς τὰ ἐπάνω — δηλαδὴ κατὰ τὴ χώρα
τῶν συννέφων : ἐκεῖ βάζομε τὰ πολυχρωμα
μπαλόνια μας καὶ τὰ ὀνομάζομε θεοὺς καὶ
ὑπερανθρώπους.

Γιατί εἶνε πολλοὶ ἐλαφροὶ γιὰ τοὺς θρόνους
αὐτοὺς ! — ὅλοι αὐτοὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ ὑπεράν-
θρώποι.

Ἄλλοίμονο ! πῶς ἔγω κουρασθῆ ἀπὸ τὸ
κάθε τι, ποῦ εἶνε ἀνεπαρκὲς καὶ ποῦ θέλει νὰ
γίνῃ ὅπως — ὅπως μεγάλο πρᾶγμα ! Ἄλλοίμο-
νο ! πῶς ἔγω κουρασθῆ ἀπ' τοὺς ποιητάς.

Ἢ ὅταν εἶπεν αὐτὰ ὁ Ζαρατούστρας, ὁ μαθη-
τής του ἐθύμωσεν ἐναντίον του, δὲν εἶπεν ὅμως
τίποτε. Κι ὁ Ζαρατούστρας ἐσώπασε κ' ἐκεί-
νος· καὶ τὰ μάτια του ἐγύρισαν πρὸς τὰ μέσα,
σὰν νὰ ἐκοιτάζε πολὺ μακρὰ. Στὸ τέλος
ἄρχισε νάναστενάζῃ καὶ νὰ πέρνην νέον ἀνασασμό.

Εἶμαι σημερινὸς καὶ παλαιός, εἶπε· μὰ ἔχω
μέσα μου κάτι τι ποῦ εἶνε αὐριανὸ καὶ μεθυρι-
ανὸ κ' εἶνε τοῦ μελλοντος.

Εἶμαι κουρασμένος ἀπὸ τοὺς ποιητάς, ἀπ'
τοὺς παλαιούς κι ἀπὸ τοὺς νέους : Γιὰ μένα
εἶνε ὅλοι ἐπιπόλαιοι κ' εἶνε ὅλοι θάλασσες ξε-
ραμμένες.

Δὲν ἔχουν σκεφθῆ ἀρκετὰ βαθεῖα : γι' αὐτὸ
τὸ αἰσθημά τους δὲν ἔχει κατεβῆ ἕως τὰ τρί-
θαθα.

Ὀλίγη ἤδονῃ καὶ ὀλίγη βαριέστιμα : αὐτὸ
πάλι εἶνε τὸ καλλίτερο ποῦ ἔκλεισαν οἱ λογι-
σμοὶ τους.

Ἢ μουσικὴ τους μοῦ φαίνεται σὰν φύσημα
καὶ σὰν πέρασμα φαντασμάτων· τί ἐγνωρίζαν
ὡς τώρα γιὰ τὴ φλογερότητα τῶν ἤχων !

Δὲν εἶνε κ' ἀρκετὰ καθαροὶ γιὰ μένα : Θεο-
λώνουν τὰ νερά τους γιὰ νὰ τὰ κάνουν νὰ φαί-
νονται βαθύτερα.

Θέλουν νὰ φαίνονται πῶς ταιριάζουν κάθε
ἐχθρότητα, μὰ γιὰ μένα μένουν πάντα ἀνθρω-
ποι τῶν μισῶν ὀρίων καὶ τῶν μισῶν μέτρων,
θολόνοντας τὰ καθαρά κι ἀκάθαρτα !

Ἄλλοίμονο ! ἔριξα τὰ δίχτια μου στὰ νερά
τους, γιὰ νὰ πιᾶσω καλὸ ψάρι, μὰ πάντα ἀ-
νάστυρα τὸ κεφάλι ἐνὸς ἀρχαίου θεοῦ.

Εἶνε σὰν τὴν πέτρα ποῦ ἔδινε μιὰ φορὰ ἡ
θάλασσα σ' ἕναν πεντακομένον. Κι αὐτοὶ οἱ
ἴδιοι φαίνονται σὰν θρέμματα τῆς θάλασσας.

Εἶνε βέβαιο πῶς βρῖσκε κανένας μέσα τους
μαργαριτάρια : γι' αὐτὸ ἴσα — ἴσα μοιάζουν πε-
ρισσότερο μὲ σκληρὰ ὄστρακοδέμματα. Πολλὲς φο-
ρὲς ἴδρα μέσα τους ἀντί ψυχῆν ἀρμυρὸν ἀφρόν.

Ἐπῆραν ἀπ' τὴ θάλασσα τὴ ματαιότητα·
μήπως δὲν εἶνε ἡ θάλασσα τὸ παγόνι τῶν πα-
γωνιῶν ;

Ἀκόμη μπροστὰ στὸ ἀσημότερο βουβάλι
φουσκάνει σὰν τὸ παγόνι· καὶ δὲν κουράζεται
ποτέ ἀπὸ τὸ ριπιδί της, τὸ στολισμένο μὲ τρί-
χαπτα, μὲ χρυσάφι καὶ μὲ μεταξί.

Τὸ βουβάλι κοιτάζει θυμωμένο, εἶνε κοντὰ
στὴν ἀμμουδιά μὲ τὴν ψυχὴ του, κοντύτερα

στὸ λαγγάδι, μὰ πιὸ κοντύτερα ἀκόμα στὸ ἔλος.

Τί τὸ μέλλει ἡ ὁμορφιά τῆς θάλασσας καὶ
τὰ στολιδία τοῦ παγωνιοῦ ! Αὐτὸ εἶνε τὸ σύμ-
βολο ποῦ χαρίζε στους ποιητάς.

Ἢ ἀλήθεια εἶνε πῶς τὸ πνεῦμα τὸ δικό τους
εἶνε τὸ παγόνι τῶν παγωνιῶν, εἶνε θάλασσα
ματαιότητος !

Τὸ πνεῦμα τοῦ ποιητῆ θέλει θεατὰς : ἄς
ἦνε καὶ βουβάλια ἀκόμα !

Μολαταῦτα ἐγὼ ἐκουράσθηκα ἀπ' τὸ πνεῦμα
αὐτό· καὶ βλέπω πῶς θάρθη ἕνας καιρὸς ποῦ
θὰ κουρασθῆ τὸ ἴδιο ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του.

Εἶδα πλέον τοὺς ποιητάς νὰ μεταμορφώνων-
ται καὶ νὰ γυρίζουν τὰ βλέμματά τους πρὸς
τὸν ἑαυτὸ τους.

Εἶδα νὰ ἐρχονται οἱ ἐξίλωται τοῦ πνεύμα-
τος αὐτοῖ ἐβγήκαν ἀπὸ τοὺς ποιητάς.

Ἔτσι ἐμίλησεν ὁ Ζαρατούστρας.

(Μετάφραση Παύλου ΝΙΡΒΑΝΑ).

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἢ ζωὴ τοῦ βιβλίου. — Ἢ Ἄτφος τοῦ κ. Κωστή
Παλαμά. — Τὰ Ἰστορικά τραγούδια τοῦ κ. Ζ.
Παπαντάνου.

Τὸ βιβλίον καὶ τὸ περιοδικὸ εἶναι, θαρρῶ, τὰ δυὸ
κυριότερα ὄργανα ποῦ ἐκδηλώνουν τὴν πνευματικὴ
ζωὴ ἐνὸς τόπου καὶ μιᾶς ἐποχῆς. Τὸ πρῶτο χαρακτη-
ρίζει περισσότερο τὸ ἄτομο, τὸ δεύτερο δεικνύει αἰσθη-
τότερα καὶ περιληπτικότερα τὴν τρεπούμενη κίνηση.
Δυστυχῶς καὶ τῶν δυὸ ἡ ἀνάπτυξις εἶναι τόσο στοι-
χειώδης σ' ἐμᾶς ἀκόμα, ποῦ ἡ φυσικότερη ἐξήγησις
θὰ εἶταν πῶς δὲν ὑπάρχει διόλου φιλολογικὴ ζωὴ σ'
αὐτὸν τὸν τόπο. Ἄν βίξει κανένας μιὰ ματιὰ στὸν
περασμένο χρόνον δὲ θάχει νὰ ἰδεῖ παρὰ λιγοστά, με-
τρημένα στὰ δάχτυλα μνημεῖα ποῦ θαπομνηνύουν γιὰ
δείγματα τῆς πνευματικῆς ζωῆς διὰκα μὴνών.

Ὅμως γὰ κείνον ποῦ ζερεῖ τὴν ἱστορίαν τοῦ βι-
βλίου κ' ἔχει λάβει πείρα τῆς μοίρας του στὸν τόπο
μας, τὰ πέντε ἢ ἔξ αὐτὰ βιβλία δὲν παρουσιάζονται
μονωμένα, ὅπως φαίνονται σημεῖα· εἶναι περισσότερο
δείγματα — δὲν ξέρω ἂν καὶ τὰ εὐτυχέστερα — μιᾶς
νέας ζωῆς ποῦ κλώθει περισσότερο ἀπ' ὅτι δεικνύεται.
Γιατί γιὰ κείνον ποῦ ζερεῖ νὰ ἰδεῖ καὶ θέλει νὰ ἰδεῖ,
ὑπάρχει μιὰ ζωὴ καὶ κρύβεται μιὰ κίνησις καὶ ξεχωρί-
ζονται κάποιες τάσεις γενναιότερες κ' εἶναι σχημα-
τισμένα κάποια ρεύματα ἀπὸ ἰδέες καὶ κάποια ρεύματα
ἀπὸ προσπάθειες, μερικὲς ἴσως ἀσθενεῖς, κι ὅχι ὅλες
εὐχαρητήριστες ἀκόμα, ὅμως εὐκολοφανέρωτες γιὰ
κείνον ποῦ θέλει νὰ ἰδεῖ. Καὶ τὸ κυριότερον ἀκόμα, γιὰ
κείνον ποῦ ζερεῖ νὰ ἰδεῖ, μ' ὅλο τὸ φαινόμενο τῆς κοι-
νῆς προσπάθειας, μιὰ συγκρούσις τῶν ρευμάτων αὐτῶν
ἂν δὲ γένηται ἀρκετὰ αἰσθητῆ, μακτεύεται ὅμως.
Ὁσιωδέστατο στοιχεῖο τῆς ζωῆς ἡ συγκρούσις αὐτῆ,

Ο κ. Ροϊδης είναι ένα πρότυπο πολυμαθείας, κ' ένα είδωλο κριτικής στη σύγχρονη συνείδηση, και βέβαια δε θα είμαι εγώ ο τολμηρός που θα τάρχηθεί του κ. Ροϊδη. Η δράση του σταθρέχει κάπως σημαντική στα νέα μας γράμματα. Είναι από τους πρώτους που έφριξαν κάποιες ιδέες κι ανακίνησαν μερικά ζητήματα που έκαιχαν την επίδρασή τους σε μια στιγμή. Θαπομείνουν στην ιστορία της νέας φιλοσοφίας μας φωτεινά σημεία κι λόγοι του στον Παρνασσό, εδώ κ' είκοσι χρόνια, «περί της Έλληνικής ποιήσεως» και τελευταία τα «Είδωλά του» για το γλωσσικό μας ζήτημα. Το χτύπημα του κ. Ροϊδη και στις δύο περιπτώσεις είναι γερό και θαρράλει. Όμως η πολεμική του συγγραφέα της «Πάπισσας Ιωάννας» πάντα είχε περισσότερο τον άρνητικό χαρακτήρα. Καλαστής, όχι και πλάστης. Αν θέλησε να γκρεμίσει είδωλα, δεν είχε όμως και τη δύναμη να καταστρώσει νέα. Τα όπλα του δανείζει πάντα κι όργανα του ξένου ιδέας. Μια δημιουργία και μια πρωτοτυπία που χαρακτηρίζει τον καλλιτέχνη ή το φιλόσοφο του ελεύθερου. Ένα είδος savant, με στενόμεταλο και πισσοδρομημένο πλέον savant. Δεν ξέρω όμως που σταμάτησε το πνεύμα του κ. Ροϊδη, είμαι όμως βέβαιος πως αν η νεανική του θερμότητα να παρακολουθεί την πορεία του πνεύματος και την νέα εξέλιξη της τέχνης στον ξένον κόσμο δεν τον άφινε, ο κ. Ροϊδης δε θα έγραφε ποτέ το γράμμα του αυτό προς το φίλο κ. Επισκοπούλου.

B.

Ο ΞΕΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Το προσκύνημα, το άπιστοφο λαϊκό προσκύνημα που γίνεται στα θέατρα, όταν παίζεται Βάγνερ, Σαίξπηρ, ο Βαλλενσταίν του Σίλλερ. Το εικονοστάσιο, το προσκύνημα στα λαϊκά εικονοστάσια των αντιγράφων του Μπέκλιν και άλλων παλιών ζωγράφων ή και νέων. Η γενική, ή λαϊκή επίγνωση των θεωριών του Νίτσε να πω. Η άποστήθιση, ή λαϊκή λατρεία των στίχων του Γκαίτε, του Λένου, του Χάινε όλα αυτά πράγματα για τη λεγόμενη ύψιλοτερη μόρφωση, όλα αυτά γνωρίσματα για την εκλεχτικότερη ψυχή. Λαϊκά εδώ σήμερα, με βυθίζονται σε κάποιο είδος σκέψης, που θάν τις πω, αλλά χωρίς ακόμα να τολμή να τις διακηρύξω και αλλήθειες, σκέψης μονάχα, σπέρματα μις βαθείας καινούργιας αντίληψης, που μου γενιέται για τη Γερμανική ψυχή και για το Γερμανικό πνεύμα και που θάν τις ξαναπώ όταν ωριμάσουν καλά μέσα μου.

Ότι, γι' αυτό, που λέγω Γερμανικό πνεύμα, συντείνει πολύ η φυσική ποικιλία, είναι όρος που άμέσως το βλέπει καθένας. Οί Άλπες, το οπτασμαγορικό πανόραμα του Τυρόλου, ο Ρήνος, το Τύριγγεν, τα δάση, οι ποταμοί, οι λίμνες, ή Βορειοθάλασσα, το γιόνι, ή βμίγλη. Ότι μιλάει ή Φύση, άρκει να μπορεί νάκούει κανείς και θάν το άκούσει άμέσως. Και μέσα από την ποικιλία άφτη άλλη ποικιλία μορφών και χαρακτήρων. Ο Γερμανός που Βορρά, στο πρώτο κοίταγμα, είναι Άλλος όλος διόλου Άνθρωπος από το Νοτιογερμανό. ΟΒορειογερμανός τσσι σοβαρός που καταναίνεται βίρος κι ο Βαβαρέζος ξάχνου τσσο

εΰθυμος που σέ κουράζει, όταν δέν σέ ξανακάνει. Οί Τυρολέζοι κ' οί καθολικοί της Βαβαρίας και του Ρήνου πιστοί στο άλάνθαστο του Πάπα είναι τσσο φανατικοί, που σέ κάθε σταθροόμοι στένουν ένν στωχό σταθρομένο ή μιά παναχία να κρατάει το παιδί της στην άγκυλιά της. Και τά κορίτσια, άς πώ του Μονάχου, μ' όση έφκολία, ύστερα από τη δουλειά τους, έρχονται να περύνουν τη νύχτα τους μ' ένν σύντροφο, με τσση κατάνυξη το πρώι, γονατισμένα στην Παναχία, που μονάχη ξέρει τά μυστικά τους και τούς κρυφούς τους πόνοους :

Was mein armes Herz hier banget
was es zittert, was verlangt,
weisst nur du, nur du allein!

σάν την καταλυτικότερη προσεχική της Gretchen στο Φίουςτ, ζιτάνε τη βοήθεια της και την προστασία της. Ο Βορειογερμανός, ο προτεστάντης Γερμανός, ούτε τή μιά έφκολία έχει ούτε την άλλη κατάνυξη. Κι όλη άφτη ή ποικιλία έννομένη ξεβαίνει από το Γερμανικό πνεύμα. Ότι αιστάνεται κανείς στις πρώτες του παρατηρήσεις είναι πως ή Γερμανική ψυχή άντρομένη, όχι γερασμένη, έχει και την ήλικία των πρώτων χρόνων. Ένας άερας φυσάει από το Μεσαίωνα, ή καλήτερα από τη Μεταρρύθμιση και τόν αιστάνομαι κάπου κάπου. Η Γοτθική μεγαλειότητα—μην της άριμάσσει τόν τίτλο—μου φαίνεται σάν κυρούλα που γαηδέσει τάγγονία της. Ο Λούθηρος, ο Ντύρερ, ο Όλμπάιν, ο τριακοκταχθείς ακόμα πόλεμος, όσάν μορφές ζωντανές μου παρουσιάζονται ακόμα. Ο Χάνς Σάξ βάθει παπούτσια κ' έμπνέεται τά ποιήματά του. Η Φράγια διωγμένη από την Παναχία της δίνει όλη της την έλευστεροφροσύνη. Ότι, τι λέγω τώρα, είναι αντίληψη που πένω μονάχος, χωρίς την άξίωση του άλάνθαστου, αλλά με το αίστημα που μου γίνεται. Κ' έχω δυο πηγές που άντλώ τη γένεση του Γερμανικού πνεύματος. Τόν τόπο και το χρόνο. Κ' αιστάνομαι, γυρνώντας τριγύρω μου και βλέποντας κι άκούοντας, πως ένάνθρωπιστηχον άφτά στη μορφή του Γκαίτε.*

Έχω τσσο λόγους μου να πιστέθω πως ο συννωτής δύο ή τριών αιώνων, ο Ήλιος των χρόνων μας, μόνον από τη Γερμανία θά έβγαίνει. Άλλά κι αν δέν είναι βάσιμοι οί λόγοι μου, το γεγονός είναι πως ο Γκαίτε είναι Γερμανός. Μου δίνει πάντα όλη την έντύπωση του Όλυμπίου. Κ' Ήλιος, έσχατάστεις γύρο του το πλανητικό του σύστημα. Ερωτίσται ταλέντα της εποχής του*. Έπλασε τόν κόσμο του

* Στο περσινό του βιβλίο ο Φαγκέ «άρχαιο και νέο δράμα», ά θυμάμαι καλά γιατί δέν το έχω τσσο πρόχειρο, διαίρει σε τρία το πνεύμα: σε Έλληνικό, Γαλλικό κ' Έγγλέζικο κι άπάνου τους τοποθετεί τόν καθέναν ανεξάρτητα της εθνικότητάς του—ώμως του τυφλού σωβινισμού! τόν Ίψεν τονέ θέλει Γάλλο—δύμως φτάνοντας στο Γκαίτε, τά γάνει ο Άνθρωπος, κι αναγκάζεται να πει πάνω κάτω: άφτός έχει και τά τρία πνεύματα. Άλλά δε μπορούσε νάν το καθορίσει άμέσως, χωρίς κι να αναγκαστεί νάν τά συννωτήσει και τά τρία, λέγοντας: άφτός έχει το Γερμανικό πνεύμα;

** Ανάγγεια πέσει το «Βασιλικό», άλλ'ούτε τόν έγραψα ακόμα και δέν ξέρω αν θάν τόν γράψω πιά. Κοντά στάλλα, είχα θέμα μου να πω, πως ο Μίτεσς ο ποιητής του «Βασιλικού» δράματος χαραχτη-

διάχυτο και φωτερό και φλογιστικό κ' έπλασε τούς κόσμοους στερεούς των Άϊνς και Κλάιτς και Λένου και Σίλλερ και... Έκλεισε το πλανητικό του σύστημα και τάστέρια του είναι πια κατοικημένα. Ποιητάδες δέν γενιέει πιά, μ' άδνει ζωή στους κατοίκους των κόσμοων του. Γιατί σήμερα όλη ή Γερμανία, ο λαός ο Γερμανικός, αν όχι άφτον στο βάθος, αλλά τάστέρια του, τούς πλανήτες του, τούς έννοσει όπως εκείνοι τόν έαφτό του.

Δέν ξέρω αν είναι όλοστέλα είπωμένο, ό,τι είταν να είπωθεί, να δημιουργηθεί στους αιώνες που ζούμε, όμως αιστάνομαι ο Γερμανικός όρζοντας να είναι υπερπληρωμένος άπ' ό,τι είπώθηκε. Διαπνέει κάτι του κορσμού, όπως λένε οί χημικοί, στην άνάλυση των ιδεών του πνεύματος και θέση για νέα δημιουργία δέν ύπάρχει. Όλος ο Γερμανικός κόσμος είναι σήμερα ποιητής, μεγάλος ποιητής, γιατί είναι ο κάτοικος που έντροπα στους μεγάλους κόσμοους που έπλασε ή Γερμανική τέχνη. Το παραπάνου—ungeheuer—έτασε στο όριό του. Δέν πνίγομαι με τη ιδέα, ό,τι έσταμάτησε ή δημιουργία. Η Γερμανική τέχνη είναι φαινόμενο ιστορικό και σημεμένο στη σειρά της Έλληνικής και της Ιταλικής μεγαλειότητας. Έρχομαι σε στιγμές πάρα πολλές που της δίνω και ύπεροχη με δεσμέβει ο Μιχαήλ Άγγελος, γιατί το Φειδία δύστυχός μου δέν προλογίζω καταστρόφη της δημιουργίας, κι ο Γκαίτες κι ο Μπετόβεν κι ο Μπέκλιν ακόμα, μου φαίνονται πολύ σωνά δημιουργοί ύπερτεροι. Και λέγω πως δέν προλογίζω καταστρόφη της δημιουργίας, γιατί όνειροπολώ άλλη μεγαλειότητα σε βαθείους αιώνες ίσως από άλλον κόσμο, δέν έχω λόγο να μην το πώ, το Ρωσικό, που τά σπέρματα της με καινούργιαν βαθύτατη διαίστηση, γλιστρούν στο δημοτικό τσσο πνεύμα και στο πνεύμα καλλιτεχνών, όπως ο Ντοστογιέφσκις.

Κ' έτσι ό,τι είπα στην άρχη για το προσκύνημα το λαϊκό, άφτό δίνει σύγχρονα τήν πικρή παρατήρηση που λέγω. Πρό λίγο ήρθα από το τρίτο κονστέρτο του Όδείου, όπου γίνεται παρόμοιο προσκύνημα, αλλά όχι πια λαϊκό, γιατί οί τιμές είναι βαρείες. Έπαίξαν και το «Till Eulenspiegels lustige Streiche» του Ριχάρδου Στράους. Μου είταν τραχικότερη ή παρατήρησή μου. Ο μουσικός κόσμος άναγνωρίζει τσσο ταλέντο του Στράους αν γενιόνταν σ' έποχες που έπλασε ο Μπετόβεν το δικό του πλανητικό σύστημα ή και προητέρω, θά ένγινονταν πλανητής ή πόδροσμος. Σήμερα είναι πνιγμένος. Ο ίδιος όμολογεί, λένε, πως ο Βάγνερ τού είναι πνιγτής. Το ταλέντο του πελαγόνει στον κορσμό του Λυρισμού ή της μουσικής. Αν γυρίσει πίσω δέν ζει, ή θά Βαγγερίσει, όποτε δέν θά πει τίποτε, ή θά τραβήξει πα-

ριστικού σ' ό,τι ελέγονταν και μισολέγεται νεώτερου, γραμένου σε καιρούς που στη Γαλλία «Συραν» στή εποχής χαλούσε τόν κόσμο ο «Ερνάνης», που στη Γερμανία, όχι ο «Ερμνόντ» ή κι ο «Κλαβίγιος», αλλά οί «Αριστάδες» κυριάρχησαν, που σπέρματα ο Λέσσιου είχε σκορπίσει μονάχα, ο Μίτεσς λέγω, που ούτε μετάφρασε μπόρεσε να κάμει, δέν θά έγραφε το άριστογρηματικό άφτό, αν δέν τού φώτιζε το έπιδευτικό να φωτίσει ταλέντο του τσσο φως του Σολωμού. Οί ο Σολωμός, πολύ μεγαλύτερη φυσιογνωμία από ό,τι φαίνεται, είταν, είναι θέμα που πολύ με άπασκολεί.

ραμπρός, πράμα που κάνει. Έτόνισε το Ζακατούστρα του Νίτσε. Τι λοιπόν να έκανε; Κ' εγώ, που το πρώι μελετούσα την Ιταλική πορεία στην καλαή πινακοθήκη, τήν ώρα που έπαίξαν τήν 28 ορ. του, έφερα πάντα μπροστά μου το Βερονέζη τόν πιο ίσως ντεκαντάν, που ένπνιζε ο κόσμος του Ραφαήλ.

Και σήμερα ο λαός ο Γερμανικός γέφεται ό,τι του έπλασαν. Έχει όλο το δικιο νάρκικεταί σ' ό,τι έχει. Είναι πολύ πολύ μεγάλο. Όλη τήν περιοχή της καταλαμβάνει. Αν δέν άνέγεται τούς λεγόμενους νέους είναι γιατί άφτός είναι στην άντροχη του παρόμοιο. Σήμερα είναι ή δράση του λαού. Άφτός είναι ο μεγαλύτερος ποιητής και μουσικός της Γερμανίας. Κι όταν κι άφτός γορταστεί, τσotes θάρξει ή περίοδο της ντεκαντεντίας. Έτσι το φρονώ, γιατί τώχω ο λωφάνερο δείγμα στην ιστορία. Και σήμερα βλέπω τριγύρω μου τις άποσχες. Όσοι ξεπροβάλλουν λυρικοί και μουσικοί αν δέν άναμασάνε άνουσία, ό,τι ύπάρχει, τραβούν το σκονιό πάνω από τήν περιοχή που πρέπει. Και στην ζωγραφική μαντέβει κανείς το παρόμοιο. Το πλανητικό σύστημα του Μπέκλιν στηρίζεται ακόμα. Πλάθει κόσμοους ο Λέμπαχ, ο Κλίγκερ, ο Μέντσελ, ο Στράους, ο Ούντε, μα νιώθε ο παρατηρητής κάλλιστα, πως τά θέματα, πως οί ιδέες, πως το χρώμα ακόμα, κοντέβει να πληρώσει τήν περιοχή που τού ώρισε ή εποχή μας.

Άφτά έθεώρησα καλό νάν τά πώ, δειλά κάπως, είσαγωγή μικρή, προκειμένου να μιλήσω μεθάριο για τόν ποιητή Στέφανο Γεόργγε.

Χτες κυκλοφόρησαν τά καινούργια ποιήματα «Ελεγεία—Άνοιξη» του κ. Παύλου Γκούτμαν. Ο κ. Γκούτμαν, από τούς πρώτους άνθρώπους που γνώρισα στο Μόναχο, έχει άρκετο ταλέντο και μόρφωση. Δείγματο του άβρου ταλέντου του παραθέτω δυο ποιήματα σε πρόχειρη μετάφραση, από τά δυο τομάκια του.

Σεργιά τραγούδι

Του κύκνου, που πεθαίνει, το τραγούδι μοναδικά άντηχάει.
Τήν ψυχή ψέλνει που πνιναει
και χάνει το πιο όμορφο της τραγούδι.

Τραγούδι στον άνεμοστριφούλα άντηχάει
με πίκρα και περιγελο τραγούδι,
τί άδράχνει από τόν τάφο το τραγούδι
ένός θεού που ξεψυχάει.

Στά δουρπώματα

Συλογιέμαι τή γλυκείαν ώρα εκεί το βράδυ
χλωμάει ή μέρα, μόλις σε θωρούσα,
στού τραπέζιού τήν άκρη έφώτασε στο σκοτάδι
το χέρι σου, άφ' το στόμα σου το είναι μου έκρα-
[τούσα.

Σαν παραμυθι από το στόμα σου, άνθισμένο
το δέντρο της άγάπης και της νιότης είδα,
λόγια που ένγινανε όνειρο, και μαραμένο
σε λίγο ή νύχτα τάδραχνεν... ό τι είδα!

Πίστεθα νάντικρίζω τή ματιά σου
άγνή, από τή ζωή πονοκαθαρισμένη
σα θάλασα από τρικυμία ύψυχαμένη.

Μα ὄαν—ὃ χαρὰ νιότης—γὼ στὴν ὁμορφιά σου τὴ μιὰ ἐτραγουδιὰ τραγοῦδια φλογερὰ, ὄαν ὄσπαδα, πιστέω το, ἔκλαιγες σιγά.

ΓΙΑΝΝΗΣ Α. ΚΑΜΠΥΣΗΣ

ΞΕΝΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

«MERCURE DE FRANCE»—Décembre 1898. Sommaire: Gabriel Fabre, Tendresses, musique sur la prose de Pierre Louys.—H. G. Wells (Henry—D. Davray trad.) La machine à explorer le temps, roman.—Francis Vielé—Griffin, Le chercheur du Pain.—Hugues Rebelle, Félicien Rops —E.—A. Eustache, Récit du Péageger.—Edmond Barthélemy, Thomas Carlyle, essai.—Fernand Pradel, Le Poème de Rose la Reine.—Yves Lefebvre, Contes Celtiques.

Revue du mois ect.

«L' ERMITAGE».— Décembre 1898. Sommaire: Edouard Ducoté; Le Joueur de Flûte, conte—Léon Lafage; Le soir sur la porte.—Jacques Morland; Etude sur Nietzsche.—Jules Vigniet: Vers.—Charles Lacoste; Notes d' un peintre.—J. F. Louis Merlet; Le poème des soires d'enthousiasme et de mélancolie.—Pierre Camé; Les Marins de Cadix.—Fernand Caussy; Une Chanson de la Mer.

Chroniques—Illustrations hors texte ect.

«REVUE DES ETUDES GRECQUES». Ἀριθ. 40. (869.—1069. 1897).

Ἐχει μέσα τοῦ Κωστομύρη ἓνα ἄρθρον γιὰ κἀτι ἀνεκδοτὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων γιατρῶν (σελ. 405—445), τοῦ Maurice Holleaux: Παρατήρησεις γιὰ μιὰ ἐπιγραφή τῆς Σαλονικίης (σελ. 446—455), τοῦ Th. Reinach: Ὁ Θεουκιδίδης κι ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος (σελ. 456—463), κ' ἓναν πίνακα γιὰ τὰ δέκα πρῶτα χρόνια τοῦ περιοδικοῦ (σελ. 468—469).

ΑΝΟΙΧΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ὁ κ. Ν. Ἐπισκοπόπουλος μὰς ἔστειλε τὸ ἀκόλουθο γράμμα.

Φίλε κύριε,

Ἵποθέτω ὅτι δὲν εἶναι δύσκολον νὰ σὰς ὀφείλω μιαν ἐξηγήσιν δι' ἓν ἄρθρον τὸ ὅποιον ἔγραψα εἰς τὸ

«Ἄστ» καὶ εἰς τὸ ὅποιον ἀπηγγήσατε μὲ μιαν μικρὰν ἀλληλογραφίαν ἢ ὅποια ἦτο εὐγενὴς ἀποκρίσεις καὶ ἢ ὅποια μὲ ἐλύπησεν κυρίως ὡς εὐγενὲς παρῶνον.

Ἐπειτα τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἐθεωρήθη ὡς δυσἀρέσκειά μου κατὰ τοῦ περιοδικοῦ τὸ ὅποιον διευθύνετε καὶ τὸ ὅποιον διευθύνετε τὸσον καλῶς, καὶ τὸ ὅποιον κατέστη μιὰ φωλεὰ εἰς τὴν ὅποιαν ἀνευρίσκει τὸσα πρόσωπα φιλικὰ.

Εἰς τὴν ἐπιστολήν σας ἐκείνην, μὲ ἐλαχίστην πικρίαν— ἄλλως τε χειροκτιοφόρον — μού ἐλέγατε ὅτι ἀπορείτε δι' ἡλλαξὰ τὸσον γρηγόρα γνώμην διὰ τὴν «Τέχνην».

Ἀληθῶς ἠδυνάμην καὶ νὰ ἀλλάξω. Ὁ Γκωτιὲ ὅστις εἶνε ἀγαπητὸς μὰς συγγραφεὺς— καὶ τῶν δύο δὲν εἶνε ἔτσι;—λέγει κἀπου ὅτι τὰ μόνὰ πράγματα τὰ ὅποια κανεὶς δὲν δύναται νὰ ἀφαιρήσῃ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον εἶνε τὸ νὰ αὐτοκτονῇ καὶ τὸ νὰ μὴν εἶνε συνεπὴς πρὸς τὸν ἑαυτόν του καὶ πρὸς τὴν γνώμην του. Ὁ Ρενὰν ἐξ ἄλλου ὅστις ἦτο φαίνεται σοφὸς ἄνθρωπος, ὅπως ὁποῦτε δὲ δηκτικώτατος, εἰς ἓνα νέον ὅστις ἐμπροσθέν του ὑπερηφανεύετο ὅτι δὲν ἡλλαξε ποτὲ γνώμην, τοῦ ἀπήγγησε:—Δὲν ἐσκέφθητε λοιπὸν ποτὲ κύριε;

Αὐτὰ ὄλα διὰ νὰ ποικίλω ὀλίγον τὴν ἐπιστολήν μου, κύριε, διότι πραγματικῶς σὰς ἐπαναλαμβάνω, ὅτι δὲν ἡλλαξὰ διόλου γνώμην περὶ τῆς «Τέχνης», δὲν ἡλλαξὰ τοῦλάχιστον τὴν γνώμην ὅτι εἶνε περιοδικὸν ἀξιωπρεπέα, καὶ τὸ ἀξιώτερον ὁποῦσδήποτε διὰ νὰ στεγάζῃ ἔργα, ἀποδείξει δὲ καὶ ὅτι σὰς στέλλω ἐνωριώτερον τοῦ συνήθους κἀτι τι, μὲ ὄλην τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι θεωρῶ εὐχαριστήριον μου καὶ τιμὴν νὰ μὲ συγκαταλέγετε εἰς τοὺς συνεργάτας σας.

Θὰ μὲ ἐλυποῦσατε τόρα πολὺ— καὶ θὰ μὲ ἐπαρεξηγοῦσατε—τὸ ὅποιον εἶνε σπουδαιότερον—ἂν ἐνομίξετε, ὅτι μετανοῶ καὶ διὰ τὸ ἄρθρον μου, καὶ ὅτι ὑπάρχει συντριβὴ καρδίης εἰς τοὺς λόγους μου. Ὅχι, κύριε. Εἶναι ἴσως δύσκολον, ἀλλὰ εἶνε μολαταῦτα δυνατὸν νὰ ἐνοήσῃ κανεὶς—σεῖς θὰ τὸ ἐνοήσετε ἀμέσως— ὅτι πιθανὸν ἓνα περιοδικὸν νὰ εἶνε καλόν, νὰ εἶναι τὸ καλλίτερον τοῦ εἶδους του— καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἀπὸ τὸ δεύτερον τῆς φύλλον ἢ «Τέχνη» εἶνε τὸ καλλίτερον ὑπάρχον ἑλληνικὸν περιοδικόν· νὰ εἶναι καὶ τέλειον ἀκόμη,—χωρὶς μολαταῦτα νὰ ἐκπληρῶσθαι τὰ ἰδανικὰ.

Ποῖον θὰ ἦτο ἀπολύτως τὸ ἰδανικόν μου περιοδικόν, δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ σὰς εἶπω ἐδῶ. Ποιὸς ἠξέουρι ἄλλως τὸ μήπως πιθανὸς εἶνε ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ ὅποιον θὰ ἐκπληρῶσθε σεῖς αὐριον διὰ τῆς «Τέχνης».

Ἄλλως τε βεβαιωθῆτε, ἂν δὲν εἶσθε βέβαιος ἤδη, ὅτι τὰ ἔργα τὰ καλλίτερα εἶνε ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἐγειροῦσιν τὰς περισσοτέρας συζητήσεις, καὶ τὰς μᾶλλον ἀντιθέτους γνώμας. Πρὸ πάντων βεβαιωθῆτε, καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς φλυαρίας αὐτῆς ἐπιστολῆς, ὅτι καὶ ἂν ἐκτιμῶσα ὀλιγωτέρον ἀκόμη τὸ περιοδικόν σας θὰ σὰς ἐξετίμων πάντοτε πολὺ ὡς φίλον, καὶ ὡς συνάδελφον.

Ὅπως ὑμέτερος

Ν. ΕΠΙΣΚΟΠΟΠΟΥΛΟΣ

Τυπογραφεῖο «Νομικῆς»